

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра перекладу та слов'янської філології

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище, ініціали)

«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

ПІДЛІТКОВА ЛІТЕРАТУРА У ШКІЛЬНИХ ПРОГРАМАХ ЯК
СКЛАДОВА УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО КУРСУ «ЗАРУБІЖНА
ЛІТЕРАТУРА»

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗАМм-22
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014.021 Середня освіта
(Англійська мова і література)
Кіреєвої Маргарити Вікторівни

Керівник: доктор філологічних наук,
доцент Варданян Марина Володимирівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Запевнення

Я, Кіреєва Маргарита Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПІДЛІТКОВА ЛІТЕРАТУРА В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1. Поняття підліткової літератури	7
1.2. Жанри літератури для підлітків	13
Висновки до першого розділу	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ТА ПІДРУЧНИКІВ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ.....	22
2.1 Аналіз навчальної програми із зарубіжної літератури для середньої школи.....	22
2.2. Аналіз підручників із зарубіжної літератури для середньої школи	28
Висновки до другого розділу	32
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА СИЛАБУСУ, РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ ТА ЗАНЯТТЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО КУРСУ «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА».....	34
3.1. Силабус навчальної дисципліни «Зарубіжна підліткова література»	34
3.2. Робоча програма дисципліни «Зарубіжна підліткова література»	38
3.3. Заняття з дисципліни «Зарубіжна підліткова література»	54
Висновки до третього розділу.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підліткова література піднімає багато важливих тем, які залишаються актуальними в сучасному світі, такі як ідентичність, гендер, міжкультурна взаємодія, проблеми взаємовідносин, екологічні проблеми тощо. Так, цією темою цікавились багато як іноземних, так і вітчизняних науковців, зокрема, У. Баран (Гнідець) [10; 17], Д. Бартон [1], М. Варданян [11; 12], А. Карре [7], М. Карт [3], Т. Качак [22], В. Кизилова [23; 24], О. Слижук [39], К. Стецюк [40] та інші. Сучасні підлітки стикаються з новими викликами і можливостями, пов'язаними з інформаційними технологіями та глобалізацією. Підліткам потрібна література, яка відповідає їхнім потребам і відображає сучасний світ. Окрім того, вивчення підліткової літератури допомагає розвинути навички аналізу тексту, інтерпретації та критичного мислення. Це також сприяє розвитку емпатії, адже багато підліткових книг ставлять перед читачами складні психологічні ситуації та моральні дилеми. Також підліткова література має широку читацьку аудиторію, включаючи як підлітків, так і дорослих. Ці теми можуть бути корисними для обговорення на уроках університетського курсу зарубіжної літератури.

Це зумовило **актуальність** теми кваліфікаційної роботи «**Підліткова література у шкільних програмах як складова університетського курсу «Зарубіжна література»**».

Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні представленості підліткової літератури у навчальних програмах та підручниках для 5-9 класів, а також розробці навчального забезпечення для університетського курсу «Зарубіжна підліткова література» для ступеня вищої освіти «бакалавр».

Відповідно до мети було поставлено такі **завдання дослідження**:

1. На підґрунті вивчення й аналізу наукової літератури визначити сутність та особливості підліткової літератури.

2. Проаналізувати навчальні програми та підручники із зарубіжної літератури для середньої школи.

3. Розробити силабус, робочу програму та заняття з університетського курсу «Зарубіжна підліткова література» для першого курсу ступеня вищої освіти «бакалавр» спеціальності 014.021 Середня освіта (Англійська мова і література) денної та заочної форм навчання.

Об'єкт дослідження:

– навчальні програми для середньої школи, а саме [20, 31, 32, 33, 36]:

- Зарубіжна література. 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти;
- Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.);
- Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Туряниця В.Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.);
- Модельна навчальна програма. «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Волощук Є. В.);
- Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В.).

– підручники для середньої школи, такі як:

- Волощук Є., Слободянюк О. Зарубіжна література: підручн. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. 2-ге вид., переробл. Київ: Генеза, 2020. 240 с.
- Волощук Є., Слободянюк О. Зарубіжна література: підручн. для 8-го кл. закл. заг. серед. освіти. 2-ге вид., переробл. Київ: Генеза, 2021. 256 с.
- Волощук Є., Звиняцьковський В., Філенко О. Зарубіжна література: підручн. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2017. 304 с.

- Кадоб'янська Н. М., Удовиченко Л. М. Зарубіжна література: підручн. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: ТОВ «СИНІЦЯ», 2017. 272 с.
- Ковбасенко Ю. І. Зарубіжна література: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД. 2021. 334 с.
- Міляновська Н. Р. Зарубіжна література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Астон, 2017. 304 с.
- Ніколенко О., Мацевко-Бекерська Л., Рудніцька Н. Зарубіжна література: підручн. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Академія. 2022. 271 с.
- Ніколенко О., Мацевко-Бекерська Л., Рудніцька Н. Зарубіжна література: підручн. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Академія. 2023. 259 с.

Предмет дослідження – аналіз вивчення підліткової літератури у вищезазначених навчальних програмах та підручниках для середньої освіти (5-9 класи).

Мета та завдання дослідження кваліфікаційної роботи зумовили добір необхідних **методів дослідження**:

- загальнонаукові – аналіз й узагальнення методичної літератури для порівняння й зіставлення різних підходів до проблеми дослідження, визначення її теоретичних підвалин і понятійно-категоріального апарату, описовий метод: спостереження, аналіз, синтез, систематизація та класифікація матеріалу;

- спеціальні – порівняльно-зіставний метод, типологічний аналіз, методичний аналіз.

Практичне значення отриманих результатів. Розробка силабусу, робочої програми навчального курсу «Зарубіжна література», а також заняття презентативного характеру. Матеріали дослідження можуть застосовуватися на практичних заняттях із зарубіжної літератури, історії зарубіжної літератури, методики зарубіжної літератури у ЗВО на факультетах іноземних мов.

Результати дослідження презентовано в доповідях:

Kirieleva M. V. Trends in the development of contemporary Ukrainian children`s literature: concepts, leading genres and themes. International scientific conference «Philological sciences and translation studies: European potential»: conference proceedings (November 3-4, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 79-83.

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (42 найменування, із них – 9 іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПІДЛІТКОВА ЛІТЕРАТУРА В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Поняття підліткової літератури

Підліткова література посідає одне з провідних місць у літературі, що відіграє значну роль у формуванні літературної культури дитинства та впливає на розвиток читання, фантазії, моральних цінностей та мовлення. Підліткова література також може відображати соціальні, культурні та історичні аспекти свого часу, а також надавати читачам інформацію про різні країни та культури. Підліткова література є важливим і незамінним компонентом літературного світу, призначеним спеціально для читачів, що перебувають у перехідному періоді з дитинства до дорослості. Вона пропонує унікальні літературні твори, спрямовані на задоволення потреб і інтересів підлітків, а також на підтримку їхнього розвитку, самовизначення та емоційного зростання.

Поняття про підліткову літературу є багатограним і комплексним, оскільки охоплює широкий спектр жанрів, тематик і стилів. Вона може включати фантастику, пригоди, романтику, детективи та інші жанри, а також досліджувати актуальні соціальні, психологічні, етичні та моральні питання, з якими зіштовхнуться підлітки у своєму житті.

Підліткова література має важливе завдання – відображати реальність та створювати взаємозв'язки між підлітками і світом дорослих. Вона дозволяє читачам відчувати себе підтриманими, зрозумілими та сприяє їхньому інтелектуальному, емоційному і соціальному розвитку. Підліткова література також стимулює читачів до критичного мислення, виявлення та формулювання своїх цінностей, розуміння етичних дилем, розвитку творчого потенціалу та формування світогляду.

Підліткова література відіграє незамінну роль у формуванні читацьких звичок, поширенні культури читання та розвитку літературної критичності. Вона є скарбницею цінних історій, які розширюють уяву та стимулюють емоційний розвиток підлітків. Дослідження в галузі підліткової літератури

проводяться багатьма вченими, критиками, письменниками та педагогами. Існують численні літературознавчі та педагогічні дослідження, які вивчають різні аспекти, такі як жанрове розмаїття, художні засоби, вплив на розвиток дитячої уяви та формування цінностей.

Література для підлітків завжди викликала інтерес як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Перший заклик щодо важливості відображення у творах підліткової літератури інтересів, захоплень, а також досвіду читачів цієї вікової категорії, здійснив Д. Бартон у своїй роботі «The Novel for the Adolescence» в «The English Journal» [1]. Так, у своїй праці «Підліткова література: від романтики до реалізму» («Young Adult Literature: From Romance to Realism») М. Карт досліджує історію підліткової літератури від початку формування до сучасного етапу. Науковець наголошує, що така література як окремий напрям відокремилась від дитячої та дорослої наприкінці ХХ століття. Дослідник вважає, що одна з ключових функцій підліткової літератури – це побачити життя людей їхніми очима [3].

У праці «Young Adult Literature in the Classroom – Or Is It?» Дж. Бушман зазначає, що підліткова література – це література, яка надає відповіді на питання, що виникають у підлітковому віці та спрямована на розв'язання проблем пошуку власного «Я», допомагаючи у формуванні самоідентичності [2, с. 41]. Проте, А. Карре вважає, що література для підлітків – це жанр, що відображає навколишній світ з підліткової точки зору, що позбавлений авторської моралі, оскільки читач сам винесе урок з прочитаного [7, с.40].

Викладачка навчального курсу «Підліткова література» Айовського університету Д. Нідей охарактеризувала літературу для підлітків з точки зору таких положень [8]:

1. обсяг – від 125 до 250 сторінок;
2. головний герой – підліток;
3. виклад матеріалу переважно від першої особи;
4. короткотривала дія;
5. акцент на зовнішності;

6. позитивна розв'язка;

7. зображення оточення з точки зору підлітка.

Більшість вітчизняних науковців об'єднує дитячу та підліткову літератури в одне поняття, а саме «література для дітей та юнацтва». Так, Т. Качак наголошує, що література для дітей та юнацтва – це «адресовані дітям і юному поколінню художні, науково-популярні та публіцистичні твори», при цьому розмежовуючи вікові групи:

1) молодша та середня дошкільна (3-7 років);

2) старша дошкільна та молодша шкільна (7-11 років);

3) середня шкільна (від 7-11 до 14-15 років);

4) старша шкільна (від 15 до 18 років) [22, с. 10].

Говорячи про літературу для дітей та юнацтва на сучасному етапі розвитку, У. Баран (Гнідець) наголошує, що «це соціальний і культурний проект актуального періоду в історії розвитку літератури взагалі» [10]. Дослідниця вважає, що за допомогою текстів, які відображають розуміння підліткового соціуму та особливості взаємодії дітей та дорослих, суспільство має змогу закладати цінності у свідомість читачів, підтримуючи дитину в пошуках себе, свого місця, самоідентифікації у світі.

Особливості терміну «дитяча література» також вивчає М. Варданян. У своїй монографії дослідниця розглядає як вітчизняні (дитяча література, література для дітей, твори для та про дітей, література для дітей та юнацтва), так і зарубіжні поняття (*children`s literature*), вказуючи на їхню різноманітність. Дослідниця зауважує, що дитяча підліткова література охоплює вікові межі від дошкільного до підліткового періоду [12, с. 59-75]. Окрім того, на думку М. Варданян, дитяча література включає не лише твори української літератури, а й переклади зарубіжних авторів [11].

Цікавило дослідників і питання розподілу підліткової літератури за жанрами. У. Баран (Гнідець) розподіляє підліткову літературу за жанрами, а саме: фантастична, пригодницька, казкова проза, а також різноманітні модифікації та метажанри [17, с. 27].

Українська дослідниця К. Стецюк, проаналізувавши літературу для підлітків, дійшла висновків, що основні її риси це [40]:

- література для підлітків становить найменший сегмент у літературі для дітей;
- найбільша частка припадає на перекладні видання (зарубіжні – 62%, українські – 38%);
- видавці активно працюють із зарубіжними класичними творами для дітей та юнацтва;
- часто перевидана література, яка входить до шкільної програми;
- основні жанри – повісті та романи, що призводить до жанрової одноманітності;
- майже немає ліричних та драматичних творів, спрямованих на читачів-підлітків;
- популярність серійних видань;
- зростання інтересу видавців до фентезі, іноді з елементами інших жанрів;
- фентезі витісняє наукову фантастику;
- український дитячий детектив має обмежену кількість видань;
- історичні повісті та романи зосереджені на історії України, зокрема на козацькій добі;
- повернення інтересу до шкільної повісті та роману;
- порушення складних тем, які безпосередньо пов'язані з віковими особливостями підлітків;
- наявність гендерно орієнтованих книжок: більша кількість для дівчат, ніж для хлопців;
- сучасні українська та зарубіжна літератури здебільшого представлені творами для молодшого та середнього підліткового віку, менша частина припадає на старших підлітків.

У свою чергу В. Кизилова виділяє ознаки, які характеризують розвиток літератури для дітей і юнацтва, зокрема [24, с. 239-240]:

- різноманітна тематика. Дослідниця вважає, що сучасна дитяча література широко висвітлює різноманітні теми, багато з яких мають специфічні риси «дорослого світу». Це обумовлено тим, що більшість сучасних творів створюється спеціально для підлітків, які вже не розглядають себе дітьми і прагнуть якнайшвидше довести свою самостійність та здатність жити повноцінним дорослим життям.

- на сьогодні література носить характер розвиненої системи жанрів. Це пов'язано з тим, що раніше дитяча проза, зокрема українська, в основному складалася з казкових жанрів та оповідань. Однак сучасна дитяча література представлена значною кількістю новел, повістей та романів.

- переважання фантастичного у сюжеті твору для молодшого і середнього шкільного віку, у той час, як реалістична проза – для старшого шкільного віку.

- поетичні твори здебільшого для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Проте, проза стала популярною й серед підлітків і юнаків.

- сучасна література характеризується більш глибокою та багатогранною психологічною й емоційною характеристикою персонажів. З розвитком сюжету герої часто зазнають змін, еволюціонують або, навпаки, деградують – явище, що рідко спостерігається.

- сучасна дитяча та юнацька література все частіше включає фольклорні мотиви, образи та сюжети, що чітко виражає їх культурно-національну приналежність. Ці твори часто переосмислюють літературні традиції та тенденції, які були актуальні у попередні епохи.

- дитяча література все більше розширює свої функції: від дидактичних та виховних до емоційно-комунікативних. Сучасні твори прагнуть встановити зв'язок за схемою «автор – текст – читач», спрямовуючись на активне сприйняття і залучення молодих читачів.

Сучасні підлітки формують свої читацькі уподобання під впливом соціальних чинників та вікових особливостей. Важливими соціальними чинниками є врахування загального розвитку культури і збільшення

можливостей отримання інформації завдяки сучасним технічним засобам. Раніше вважали, що ІТ-технології негативно впливають на обсяги та способи читання. Проте, останні дослідження свідчать про те, що більшість учених не розглядає ці технології як перешкоду, а, навпаки, відзначає їх позитивний вплив. Завдяки ІТ-технологіям книги стають доступними для широкої аудиторії, що сприяє розширенню читацького кола серед сучасних підлітків.

Про особливості читацьких уподобань підлітків розмірковує О. Слижук. Дослідниця зауважує, що з основною частиною творів читачі знайомляться саме під час вивчення шкільних курсів української і зарубіжної літератур. Підлітки задаються питаннями про суперечливі та психологічні моменти життя, намагаються зрозуміти поведінку тих чи тих персонажів, саме тому вони впадають у літературу, яка відображає виразні образи, людські взаємостосунки. Як зазначає О. Слижук, для підлітків складні для сприйняття твори на історичну тематику, оскільки вони мають архаїзми, історизми, діалектну лексику. Тому, на думку дослідниці, підлітки здебільшого обирають твори сучасних письменників, тематика яких включає дорослішання, міжособистісні взаємовідносини, шкільне життя тощо. Твори, головною темою яких – кохання, переважно захоплюють дівчат, оскільки вони більш схильні до емпатії [39].

Щодо особливостей підлітків як читачів, У. Баран (Гнідець), яка також включає підліткову літературу в літературу для дітей та юнацтва, зазначає, що читач-підліток має певні характеристики, а саме [10]:

1. Емоційно настроєний, проте переживає труднощі через недостатню відкритість у стосунках з дорослими та відсутність доброзичливих діалогів;
2. Відчуває себе вперто ув'язненим у мережному просторі, який надає йому ілюзію свободи;
3. Прагне отримати любов та повагу до свого світу від дорослих, але водночас вразливий до цинізму, сарказму та агресії;
4. Виявляє агресивність;

5. Психологічно впливається вантажем «культурної пам'яті» та «суспільної свідомості», і активно прагне вирішити це у мережному середовищі;
6. Збуджений прагненням звільнення від важкого бременя, яке на нього нав'язують надмірний консерватизм, детермінізм, стереотипізм, зверхність та пафос;
7. Конфліктний, іще більше відчуває потребу в протиріччях, прагне необмеженості простору і часу, але одночасно потребує чітких орієнтирів;
8. Мріє про подорожі та міжкультурне спілкування, про нові відкриття та можливості самореалізації.

Отже, підліткова література – література, яка створена для читачів вікової категорії від 11 до 15 років (діапазон може бути розширеним в залежності від індивідуальних вподобань і розвитку читачів), відзначається особливим стилем та тематикою, які відповідають психологічним і соціальним особливостям підлітків, має на меті розвивати інтелектуальні, моральні та емоційні аспекти читачів, сприяючи їхньому особистісному росту і формуванню цінностей.

1.2. Жанри літератури для підлітків

Література для підлітків завжди викликає особливий інтерес та увагу, як серед молодших читачів, так і серед дорослих, які цікавляться літературою для нового покоління. Жанри та види літератури для підлітків вражають різноманітністю та глибиною тем, які вони висвітлюють. Вони можуть бути цікавими та захоплюючими, але відігравати важливу роль у формуванні цінностей, уявлень та переконань молодого покоління. У наш час література для підлітків знаходиться на стику різних жанрів і течій, адаптуючись до сучасних реалій та вимог часу.

Як і твори дорослої літератури, дитяча література теж поділяється на такі роди та жанри: епос – роман, повість, казка, оповідання, новела; лірика – пісні,

поезії; драма – драма, п'єса; ліро-епічні та мішані – байка, балада, співомовка тощо [11].

Як наголошує М. Варданян, система жанрів дитячої літератури постійно розвивається та оновлюється, що провокує поєднання та створення нових жанрів [11]. Цю думку продовжує В. Кизилова, яка у своїй монографії «Динаміка української літературної прозової казки» розглядає нові жанри у синтезі з казкою, а саме: казка-байка, казка-притча, казка-новела, казка-повість тощо [23].

Теми творів відображають різні аспекти людського життя і діяльності, сприяють розширенню розуміння світу дітьми, поповненню їхніх знань та внесенню найважливіших загальнолюдських цінностей у їхній світогляд. Це сприяє розвитку почуття любові до рідної землі, мови, природи, поваги до батьків, старших поколінь і національних традицій свого народу, а також культури інших народів [11].

Вищезазначені жанри та теми відображені і в навчальних програмах для 5-9 класів, зокрема, повісті, новели, оповідання, романи тощо. У пункті 3.2 ми розробили робочу програму, яка демонструє відображення цих жанрів у літературі різних країн. Проте, обсяг роботи не дозволяє проаналізувати повний обсяг тем і жанрів підліткової літератури. Ми хочемо зупинитись на темі екології, природничій літературі.

Однією з найактуальніших течій літератури для підлітків є література на екологічну тематику, що має освітньо-пізнавальну мету, а також спонукає до роздумів і рефлексії стосовно проблем природи, довкілля та його збереження.

Цей жанр активно розвивається, оскільки екологічні питання стають все більш актуальними в сучасному світі. Книги екологічної літератури для підлітків можуть зосереджуватись на різних аспектах, таких як забруднення довкілля, вплив змін клімату, використання відновлюваних джерел енергії, охорона тварин та рослинних видів, роль і вплив людини на біорізноманіття.

Ці твори дозволяють підліткам зрозуміти, які наслідки можуть мати неправильні дії або бездіяльність людини на довкілля, а також підтримують в

них почуття відповідальності за свою планету. Екологічна література розширює горизонти знань про природу та викликає пізнавальний інтерес до наук про довкілля, таких як екологія, біологія та географія.

Крім того, екологічна література для підлітків також може містити фантастичні елементи, які допомагають уявити майбутні можливі сценарії розвитку природи та довкілля. Такі книги не лише стимулюють емоційну реакцію, але й заохочують до активних дій на користь довкілля та збереження природних ресурсів.

За допомогою екологічної літератури підлітки можуть відчуті свою роль у важливих питаннях збереження довкілля та стати активними учасниками екологічних ініціатив. Такі твори допомагають формувати громадянську свідомість та підтримують прагнення зберегти нашу планету для майбутніх поколінь.

Екологічна компетентність стає дедалі важливішою серед компетенцій, передбачених чинними Державним стандартом та програмами середньої школи. Закон України «Про освіту» зорієнтований на формування особистості, здатної ефективно взаємодіяти з природою та жити в гармонії з довкіллям [19]. Окрім того, за Концепцією Нової української школи «Екологічна грамотність та здоровий спосіб життя» проголошується однією з основних компетентностей [37]. Вона передбачає вміння розумно та раціонально використовувати природні ресурси в межах сталого розвитку, розуміння ролі довкілля для життя та здоров'я людини, а також здатність і бажання дотримуватись здорового способу життя. У Державному стандарті базової середньої освіти екологічна компетентність – це одна з ключових компетентностей, яка «передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства» [18].

Екологічна компетентність передбачена також освітніми програмами, зокрема, і зарубіжної літератури. У вивченні зарубіжної літератури в основній школі (5-9 класи) виокремлено наскрізну лінію «Екологічна безпека та сталий розвиток». Основною метою цієї лінії є формування соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості учнів задля збереження та захисту довкілля [38]. Відповідно до модульної навчальної програми «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти екологічна компетентність передбачає опанування певних умінь (застосовувати літературні твори зарубіжних авторів та медійні тексти для розкриття теми про взаємодію людини з природою; критично аналізувати наслідки людської діяльності в природному середовищі та передбачати їх результати, зокрема, виходячи з поданого у художніх творах та медіатекстах матеріалу; використовувати комунікативні стратегії для здійснення екологічних проєктів, сприяння розвитку екологічної культури та підтримки сталого розвитку суспільства) та вироблення ставлення (готовність зберігати та відновлювати природні ресурси для поточного покоління та майбутніх поколінь; інтерес до внеску зарубіжних письменників, які висвітлюють екологічні проблеми та сприяють формуванню та поширенню ідей сталого розвитку суспільства) [36].

Серед науковців немає єдиного визначення поняття «екологічна компетентність». Так, О. Колонькова розглядає екологічну компетентність як комплекс знань, умінь та навичок у галузі екологічної діяльності, що відповідають внутрішнім стандартам і забезпечують кваліфіковане вирішення ситуацій, пов'язаних з екологічними небезпеками. Дослідниця також передбачає здатність спостерігати та контролювати дотримання екологічних вимог у різних сферах життєдіяльності, відповідно до екологічного законодавства України [26]. Як зауважує Л. Титаренко, екологічна компетентність має особистісний характер, на відміну від екологічної культури, що може стосуватись і особистості, і суспільства [41]. Деяко схожу позицію має С. Шмалей, яка вважає, що це поняття виступає інтегральним розвитком особистості, який передбачає поєднання нормативного,

когнітивного, емоційно-мотиваційного та практичного компонентів, забезпечуючи вміння вирізняти, розуміти, давати оцінку сучасним екологічним процесам, які забезпечують екологічну рівновагу та раціональне використання природних ресурсів [42].

Екологічна компетентність проявляється у здатності систематично приймати рішення, враховуючи екологічні наслідки своєї діяльності, яка впливає на довкілля. Ця компетентність базується на екологічних знаннях та практичному досвіді у взаємодії з природою. Екологічні знання є результатом особистого зусилля особистості і формуються під впливом екологічної інформації, яка надходить учням на заняттях з різних дисциплін.

Незважаючи на те, що екологія як наукова галузь з'явилася лише у другій половині ХХ століття, література вже давно фіксує екологічні проблеми та попереджає людство про наслідки порушення природної рівноваги. Проблематика екології у творах світової літератури постійно розширюється відповідно до зростання проблем у суспільстві, пов'язаних з діяльністю людини виробничого та споживацького характеру.

Якщо в текстах ХVІІІ-ХІХ століть образ природи був переважно представлений описом пейзажів, милування природою, то у ХХ-ХХІ століть ми маємо твори, що акцентують увагу на екологічних катастрофах. Такі процеси визначають методологічну ситуацію, і термін «екокритика», який був введений у 1970-х роках, став визнаним одним із провідних напрямів у літературознавчих дослідженнях наприкінці ХХ століття.

Дослідники по-різному тлумачать поняття «екокритика». Так, Ч. Глотфелті вважає, що це вивчення взаємин між довкіллям та літературою [6]. У свою чергу К. Кокінос зазначає, що це принципово етична педагогіка та критика, які досліджують та пояснюють зв'язок між людиною, соціумом, природнім середовищем та текстом [4]. Про екокритику як широкий спектр інтердисциплінарних методів дослідження літератури та культури для вивчення глобальної екологічної кризи через перетин літератури, культури та фізичного довкілля пише Д. Гладвін [5]. На думку О. Куманської, екокритика

– це інтердисциплінарне поле, яке постало зі спільного бажання нової літературної теорії і практики [27].

Сучасна наука використовує низку понять на позначення літератури на тему природи та екології, а саме: екологічна література, еколітература, література про природу, література про довкілля, документальна література про природу, а також англійські – *ecological literature*, *nature writing*, *green writing*, *nature-oriented literature*, *environmental literature*, *landscape writing*, *place-based literature*.

Американський дослідник С. Словик виділяє три групи літератури про довкілля та взаємодію людини з природою, спираючись на різні рівні образності та вимислу, а саме [9]:

- *ecofiction* (художня прозова література про довкілля);
- *ecopoetry* (екопоезія);
- *non-fiction nature writing* (документальна література про природу).

Українські науковці Т. Левчук та В. Соколова доповнюють цей ряд такими двома категоріями літератур [28]:

- натурфілософська (інтерес до загальних законів природи);
- екософська (етичний бік взаємовідносин людини зі світом природи).

Відповідно до чинної програми, дослідниці визначають повість-казку А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» як екософський твір, зазначаючи, що твір містить ідею про відповідальність людини перед світом.

Враховуючи особливості розвитку взаємозв'язків людини та довкілля, можна стверджувати, що вони пройшли певні етапи від тотемізму до антропоцентризму та антропоморфізму. Ці особливості можна простежити і в літературі. Зокрема, у творах зарубіжної літератури, передбачених чинною програмою, а саме: міфологія народів світу (возвеличення стихійних сил природи, боротьба з чудовиськами тощо), Р. Кіплінг «Мауглі» (особливості законів природи та життя серед звірів), Е. Сетон-Томпсон «Лобо», А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц», Р. Акутагава «Павутинка» (відповідальність людини перед природою), а також возвеличення краси природи у шедеврах

світової поезії таких авторів, як Й. В. Гете, Дж. Кітс, А. Фет, А. Рембо та інших.

Проте, науково-технічний прогрес змушує митців порушувати питання стосовно наслідків людської діяльності на довкілля, письменники не мали на меті акцентувати увагу на екологічних проблемах. Однак, вони у своїх творах, описуючи реальність, зафіксували певний етап становлення капіталізму, де головний акцент був зроблений на економічному збагаченні, не враховуючи необхідності збереження природного середовища (Дж. Лондон «Північні оповідання», Дж. Конрад «Серце пільми», Ф. С. Фіцджеральд «Великий Гетсбі» та ін.).

Непоправні наслідки людської діяльності гостро постають у ХХ столітті, коли людство дедалі більше демонструє споживацьку поведінку, зокрема, в галузі атомної промисловості. Аварія на Чорнобильській атомній електростанції сколихнула весь світ, оскільки радіація не зупиняється на кордоні. Перший твір як реакція на трагедію була повість німецької письменниці К. Вольф «Аварія» 1987 року, що зображує події надзвичайної ситуації – аварії на атомній електростанції. Основна дія відбувається під час розслідування причин цієї події та наслідків, які вона має для довкілля та людей. У повісті автор акцентує увагу на екологічних аспектах та наслідках таких аварій, а також ставить питання про відповідальність людини за власні дії та їх вплив на природу.

Того ж року з'явилися твори на тему Чорнобильської аварії і для дітей. Так, роман «Хмара» («Die Wolke») німецької письменниці Г. Паузеваґ розповідає про трагедію, яка виникла в результаті ядерної аварії на атомній електростанції. У цьому романі автор розглядає тему ядерної безпеки та екологічних наслідків таких аварій. Основна дія роману розгортається в Німеччині, коли на одній з атомних електростанцій відбувається вибух реактора, що призводить до викиду радіоактивних речовин у атмосферу. Ця ситуація ставить під загрозу життя та здоров'я мешканців великих територій, зокрема, маленького містечка, де живе головна героїня роману – 14-річна

Дженна-Берта. Окрім підліткових проблем, письменниця порушує низку екологічних питань: необхідність забезпечення надійної ядерної безпеки та усунення можливості виникнення подібних катастроф; вплив ядерних аварій на здоров'я та життя людей, особливо дітей та підлітків; екологічні наслідки ядерних аварій та необхідність захисту природи від радіоактивного забруднення; етичний аспект ядерної енергетики та обговорення відповідальності суспільства за такі ризиковані технології.

У романі «Чорнобиль-сюр-Сен» («Tchernobyl-sur-Seine») Е. Кріє та І. Ленуар розкривають тему аварії, яка б могла статись у Франції, на ядерному об'єкті в Ножан-сюр-Сен. Героями роману виступають двоє мандрівників, які потрапили в радіоактивну зону лісу біля атомної електростанції. У навколишньому регіоні оголошено стихійне лихо, а громадянам було вказано не виходити на вулицю. За сюжетом мандрівників знаходять рятувальники і доставляють їх до лікарні. Але незабаром їх відпускають, оскільки вони не мають ознак гострого променевого синдрому. Порівняно з «Die Wolke» цей роман набагато менш апокаліптичний, мало загиблих, немає евакуації цілих регіонів, лише територія, що безпосередньо оточує завод, оголошується забороненою зоною. Але все ж таки, в цій історії також люди гинуть під час панічної втечі, щоб уникнути наближення радіоактивної хмари, і залишається невизначеним щодо того, скільки тисяч помре від наслідків опромінення. Якщо взяти до уваги лише опис аварії, формулювання якого перегукується з офіційними французькими описами подій у Чорнобилі, то цей роман справді слід вважати апокаліптичною оповіддю, оскільки французькі експерти-ядерники постійно наголошували, що така аварія, як чорнобильська, не могла статися у Франції.

Тож романи «Хмара» та «Чорнобиль-сюр-Сен» покликані звернути увагу читачів на важливість безпеки ядерної енергетики та можливі наслідки її порушення, а також підтримати обговорення екологічних та соціальних питань, пов'язаних з цією темою.

Висновки до першого розділу

Отже, підліткова література є важливою складовою загальної літературної культури та має свою специфіку, спрямовану на читачів підліткового віку. Така література відображає проблеми, які важливі для підлітків: стосунки, пошук власної ідентичності, вирішення моральних дилем, інтеграцію в суспільство тощо.

Популярність цієї літератури велика завдяки здатності авторів відтворювати реальність з погляду молоді та представляти її в цікавій та зрозумілій формі.

Література для підлітків має свої жанри, стилі та теми, але вона також важлива в контексті загальної літературної спадщини, оскільки може впливати на формування літературного смаку, світогляду молодого читача. Окрім того, підліткова література покликана допомагати підліткам розширити свої знання, розвивати критичне мислення, виховувати моральні цінності та відкривати нові горизонти. Автори мають велику відповідальність перед молоддю та суспільством, і їхні твори можуть впливати на формування молодого покоління.

Загалом, підліткова література відіграє важливу роль у літературному процесі та вихованні молодого покоління, і її значення не можна недооцінювати в контексті загальної літературної спадщини.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ТА ПІДРУЧНИКІВ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

2.1 Аналіз навчальної програми із зарубіжної літератури для середньої школи

Освіта в Україні, як вища, так і середня, регулюється нормативними документами. Основними для середньої освіти являються Закон України «Про середню освіту», Державний базовий стандарт середньої освіти. Звісно, нормативні документи методичного характеру, які регулюють питання змісту викладання, також є важливими. Одним із таких документів є програма вивчення навчальних предметів. Для вчителя зарубіжної літератури – це навчальні програми із зарубіжної літератури. На офіційному сайті Міністерства освіти і науки України, який є офіційним порталом міністерства та помічником вчителя, опубліковано програму «Зарубіжна література. 6-9 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти» (2022 рік), саме ця програма стала предметом нашого аналізу.

Перш за все, у програмі визначено, яким повинен бути випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також іншими мовами, має бажання й здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя [20]. Далі розкривається роль зарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей та прописано стосовно впровадження наскрізних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека» й «Підприємливість та

фінансова грамотність», окреслено завдання реалізації наскрізних ліній. Вважаємо, що у програмі відображено надзвичайно потужний потенціал літератури загалом, і підліткової зокрема, для становлення особистості та досягнення загальної мети освіти.

Зазначена вище програма побудована так, що охоплює всі віхи розвитку літератури: від античності до сьогодення. Метою нашого аналізу було відокремити твори, де герої – підлітки.

Одним із перших творів у шостому класі, де головний герой – підліток – це твір Ж. Верна «П'ятнадцятирічний капітан». На уроках вивчення цього твору порушуються такі підтеми: тема духовного випробування людини в романі Ж. Верна; образ Діка Сенда; моральні якості героя, його мужність і людяність; Дік Сенд і його друзі; Дік Сенд і Негоро; проблема рабства в романі; риси природи. У програмі зазначено, що в процесі вивчення цього твору формуються такі ключові компетентності: усвідомлює роль екологічних знань у досягненні життєвої мети; обстоює демократичні цінності; оцінює ініціативність та підприємливість під час ухвалення життєво важливих рішень; а серед предметних компетентностей увага приділяється таким: висловлює власні враження, емоції, почуття, роздуми від прочитаних творів; визначає особливості композиції творів; називає 1-2 твори мистецтва за мотивами прочитаних творів, висловлює враження від них; визначає особливості українських перекладів творів [20].

У творі А. Гавальда «35 кіло надії» порушуються важливі для підлітків теми: теми школи, родини, життєвого покликання особистості; шлях дорослішання Грегуара Дюбоска (переживання самотності й нерозуміння з боку інших, пошук власної духовної сутності та улюбленої справи); складні випробування та їх роль у формуванні характеру підлітка; образ дідуса Леона як моральний приклад і опора для хлопчика. На уроках вивчення цього твору формуються такі ключові компетентності: визнає рівність людей незалежно від расової приналежності, віку, поглядів тощо; усвідомлює цінності життя, розуміє небезпеку потрапляння в критичні ситуації. А також такі предметні:

визначає актуальні проблеми у прочитаних творах, висловлює власне ставлення до порушених письменниками питань, розкриває їхню актуальність; виявляє особливості сюжету і композиції творів, визначає кульмінаційні моменти; характеризує ставлення персонажів до світу, природи, людей; пояснює вчинки героїв та героїнь, мотиви їхньої поведінки; розкриває внутрішні порухи, поривання, мрії й прагнення персонажів; пояснює символічний зміст назв творів [20].

7 клас. Надважливі питання порушуються у творі Е. Е. Шмітт «Дитя Ноя», де герой твору 10-річний хлопчик: доля дітей у період Другої світової війни; духовний подвиг священика Понса, його турбота про дітей; тема культури у творі; біблійні мотиви. Ключові компетентності: усвідомлює загрозу зникнення людства внаслідок війн на планеті Земля; цінує любов до ближнього, вияв патріотизму; висловлює судження щодо переваг мирного співіснування народів світу усвідомлює важливість креативності та переваги спільної діяльності задля досягненні мети. Предметні компетентності: виявляє історичну основу прочитаних творів; висловлює власні судження щодо подій і образів, підтверджує свої думки цитатами з тексту [20].

Взаємини між батьками та дітьми, віра у внутрішні можливості людини, подолання нею життєвих випробувань, здатність до порозуміння, утвердження сімейних цінностей – саме ці основні питання виникають у результаті прочитання твору Дж. Олдріджа «Останній дюйм». Ключові компетентності: набуває навичок ухвалювати життєво важливі рішення, усвідомлює цінність родинних стосунків; предметні: розкриває історичні, моральні, філософські проблеми у творах письменників, актуальність проблематики оповідань для сьогодення, вирізняє напружені (кульмінаційні) моменти сюжету, їхнє значення для розкриття образів персонажів; аналізує образи персонажів: їхні характерні риси, вчинки, стосунки з іншими персонажами, динаміку, засоби створення (художня деталь, символи та ін.) [20].

8 клас. 12-річну дівчинку зустрічаєм у творі К. Функе «Чорнильне серце». Основні питання, які порушені у творі: тема «оживлення» книги у

творі; образ Мегі – дівчинки, котра любить читати; її пригоди й духовне випробування; поєднання уявного і реального світів. Ключові компетентності: розуміє важливість самостійного мислення, цінує свободу, аналізує ступінь ризику під час прийняття життєво важливого рішення, усвідомлює цінність життя. Предметні компетентності: порівнює оригінал і переклад в окремих фрагментах (за умови володіння іноземною мовою); порівнює образи підлітків у прочитаних творах; оцінює (із допомогою вчителя) художню вартість прочитаних творів [20].

Важливі питання підлітків порушуються у творі Б. Космовської «Буба. Буба: мертвий сезон», де головна героїня 16-річна дівчинка. У творі акцентується увага на: відносинах батьків і дітей, дідів та онуків; ідея поваги й любові до людини; сімейні цінності у творі. Ключові компетентності: розуміє особисту відповідальність перед людьми; усвідомлює право на свободу вибору; відповідально ставиться до власного здоров'я, цінує життя; критично осмислює методи досягнення мети; усвідомлює важливість креативних рішень для самореалізації. Предметні компетентності: виявляє актуальність порушених письменниками тем і проблем [20].

9 клас. Рекомендують вивчати Г. Лі «Убити пересмішника». У творі порушуються питання: проблема входження молоді в дорослий світ, зіткнення із жорстокістю та ін. У процесі вивчення твору формуються ключові компетентності (усвідомлює моральну відповідальність за свої вчинки; аналізує принципи і механізми функціонування суспільства, обґрунтовує вплив культурного, соціального, економічного чинників на розвиток людства) та предметні (виявляє актуальні проблеми, теми в прочитаних творах, їхній зв'язок із проблемами суспільства, історії, культури, існування людини, її морального вибору, обстоює власну точку зору, веде полеміку щодо актуальних проблем і тенденцій розвитку сучасної літератури, зокрема, в аспекті її взаємодії з іншими видами мистецтва) [20].

Таким чином, проведений нами аналіз програми дозволяє стверджувати, що у шкільному курсі зарубіжної літератури представлено твори підліткової

літератури, вони є невід'ємною частиною шкільного курсу. Ключові та предметні компетентності, які формуються у процесі вивчення цих творів, засвідчують їх значний потенціал у формуванні майбутнього випускника, на основі чого стверджуємо, що підліткова література є не просто важливою складовою літературного процесу, але і має значну методичну вагу [20].

У зв'язку з тим, що 1 вересня 2022 року (починаючи з 5 класу) запроваджено модельні навчальні програми для Нової української школи (наказ Міністерства освіти і науки України № 795 від 12.07.2021 р.), виникла необхідність аналізу модельних програм.

На сайті Міністерства освіти є декілька модельних програм:

- три варіанти для 5-6 класу (Волощук / Ніколенко та ін. / Богданець-Білокаленко);
- 5-9 клас (автор Ніколенко та ін.);
- два варіанти 7-9 клас (Снегірьова та ін. / Волощук та ін.).

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Є. В. Волощук) [33]. Для п'ятого класу в цій програмі є твір М. Твена «Пригоди Тома Соєра», у якому головний герой 12-річний хлопчик. У результаті вивчення твору потрібно досягти таких результатів: наводить аргументи та приклади на підтвердження власної позиції обговорюваних проблем, використовуючи вербальні та невербальні засоби для ефективної комунікації зі співрозмовниками та регулює власні емоції під час презентації власного зору погляду.

У шостому класі у цій програмі, як і в попередній, визначено текст «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна, але тут він у варіативному компонентні, але з такими ж очікуваними результатами, як і в попередній програмі.

Зазначаємо, що це твори, які були і у попередній редакції програми.

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Юлдашева, Н. Рудніцька,

В. Туряниця, С. Тіхоненко, М. Вітко, Т. Джангобекова) [31]. У п'ятому класі пропонують для вивчення «Пеппі Довгапанчоха» А. Е. Ліндгрена, «Полліанна» Е. Портера, «Пригоди Тома Соєра» М. Твена. У шостому класі «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна, «35 кіло надії» А. Гавальди. У результаті вивчення цих творів формуються вміння взаємодіяти з іншими, сприймати інформацію, уміння аналізу, інтерпретації та критичного мислення, а також навички висловлювання думок, почуттів, ставлень.

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Юлдашева, Н. Рудніцька, В. Туряниця, С. Тіхоненко, М. Вітко, Т. Джангобекова) [32]. У частині програми для 5-6 класів немає відмінностей від попередньої. Для 7 класу пропонується для вивчення «Хлопчик у смугастій піжамі» Д. Бойна замість «Дитя Ноя». Для 8 класу «Буба», «Буба: мертвий сезон» Б. Космовської. Для 9 класу – Г. Лі «Убити пересмішника» або Б. Космовська «Позолочена рибка».

Отже, як засвідчив аналіз навчальних програм із зарубіжної літератури, підліткова література є невід'ємною частиною шкільного курсу вивчення зарубіжної літератури, адже як у попередній редакції програми, так і в нових модельних програмах, які були запроваджені для роботи у класах по системі НУШ, присутні твори підліткової літератури. Вивчення підліткової літератури дозволяє учням побачити приклад розв'язання певних життєвих проблем, дозволяє «прожити» складний період становлення особистості разом із героями творів, що допомагає змодельювати деякі складні життєві ситуації та знайти вирішення для них, а це, у свою чергу, дозволяє впливати на формування кругозору учнів. Потенціал підліткової літератури для досягнення загальної мети середньої освіти засвідчено тими ключовими компетентностями (серед яких вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна

компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність та ін.) та предметними компетентностями, які формуються в процесі її вивчення.

2.2. Аналіз підручників із зарубіжної літератури для середньої школи

Важливою складовою навчання є засоби навчання. Засіб навчання – це інструмент навчання, це ті засоби, які вчитель та учні використовують для організації та проведення навчання. Одним із важливих та невід’ємних засобів навчання є книжки та робочі зошити.

Перший підручник, який ми проаналізували був підручник із зарубіжної літератури для п’ятого класу, автори О. Ніколенко, Л. Мацевко-Бекерська, Н. Рудніцька. У підручнику представлено матеріал для роботи з творчістю Е. Портер та її твором «Поліанна», а також матеріали для роботи із твором М. Твена «Том Соєр» [34]. В обох розділах у книзі розміщено статтю про авторів творів. У статті є фото, ілюстрації, розміщено цікаві факти. Потім представлено уривки творів, які супроводжуються проблемними питаннями та фото, ілюстраціями та навіть QR-кодами. Після уривків розміщено інформацію про екранізацію творів, там теж є фото, ілюстрації та QR-код. Наприкінці розділу запропоновано такі рубрики завдань: усно, аналіз та інтерпретація, письмо, цифрові технології, дослідження, ваша творчість, проєкт, у команді, життєві ситуації, перевір себе.

Стверджуємо, що підручник побудовано методично обґрунтовано та вдало. Ілюстрації та фото допомагають опрацювати матеріал, залучаючи зорові образи, що значно полегшує запам’ятовування особливо для дітей, у яких розвинене образне мислення та переважає візуальний спосіб обробки інформації, окрім цього, наявність цих елементів, як і QR-кодів, значно підвищує інтерес до вивчення матеріалу та урізноманітнює навчання. Окрім зазначених вище переваг використання QR-кодів, необхідно зазначити, що це

ще й сприяє формуванню інформаційної компетентності. Завдання, які розміщено в кінці розділу також є вдалими та методично обґрунтованими. Перш за все, їх розділення на певні рубрики дозволяє краще зрозуміти зміст завдань. Ці завдання покликані сформуванню різних ключових компетентностей. Відповідність між рубриками завдань та компетентностями, які формуються в результаті їх виконання проілюстровано у таблиці 2.1 (Зв'язок між рубриками завдань у підручнику та ключовими компетентностями).

Таблиця 2.1

Зв'язок між рубриками завдань у підручнику та ключовими компетентностями

Рубрика завдання	Назва компетентності, яка формується в результаті виконання завдання
Усно	Громадянські та соціальні компетентності; вільне володіння державною мовою
Аналіз та інтерпретація	Громадянські та соціальні компетентності
Письмово	Уміння спілкуватися державною мовою; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність
Цифрові технології	Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; інформаційно-комунікативна компетентність
Дослідження	Громадянські та соціальні компетентності
Ваша творчість	Навчання впродовж життя
Проект	Інноваційність, культурна компетентність
У команді	Громадянські та соціальні компетентності

Підручник «Зарубіжна література» для 6 класу авторів О. Ніколенко, Л. Мацевко-Бекерська, Н. Рудніцька, Л. Ковальова, В. Туряниця, Н. Базильська, О. Гвоздікова, Д. Лебедь [35]. У підручнику є матеріали для опрацювання біографічних даних та твору Ж. Верна «П'ятнадцятирічний капітан», А. Гавальди «35 кіло». Підручник поділений на розділи. Кожен розділ об'єднує твори за певною темою. Підрозділ, призначений для вивчення творчості кожного автора, має відповідну структуру. Структура підрозділу

ідентична тій, яка була в підручнику для п'ятого класу, тобто має такі ж рубрики (табл. 2.1).

Для сьомого класу новий підручник за редакцією О. Ніколенко та ін. ще не вийшов, є лише видання 2015 року, яке фактично не відповідає новим програмам. Найновіший підручник із зарубіжної літератури для 7 класу – це підручник авторства Є. Волощук [14], перевиданий 2020 року. У цьому підручнику розміщено матеріал для опрацювання творчості Дж. Олдріджа, зокрема його твору «Останній дюйм». Цей підручник об'єднує твори за тематичним принципом. Вивчення кожного твору починається із невеличкої статті про автора, у якій розміщено його фото, після цієї статті є розділи «Перевір себе», де розміщено запитання до біографічної статті та проблемне питання до твору, яке вивчатиметься далі. Уривки твору, які розміщено далі, супроводжуються декількома фото, що полегшує сприймання тексту, адже для дитячого сприймання необхідні ілюстрації. Після уривків твору є рубрика «Запитання та завдання до прочитаного», де розміщено запитання до тексту, а також завдання для групової та парної роботи.

Наведемо приклад завдання для групової роботи. Розділіться на дві групи та виконайте одне із запропонованих завдань.

А. Визначте, з яких епізодів оповідання взято наведені рядки, і поясніть, які почуття їх зумовили. З огляду на зміни в емоційному стані героїв продумайте інтонації для виразного читання цих реплік.

« – Ні! – крикнув Деві сердито. – Я не втомився! »

« – Це я можу... »

« – Не смій! – почув він здалеку ».

« – Молодець! – похвалив він. Залишилася хвилина до посадки ».

Б. Розгляньте кадри з кінофільму «Останній дюйм» і встановіть, яким епізодам вони відповідають (далі у підручнику розміщено кадри з фільму).

Перевагами цього підручнику вважаємо такі:

- у завданнях запропоновано не лише класичні питання, але і завдання для груп, які є диференційованими, а це теж перевага;

- завдання для парної роботи;
- завдання мають комунікативний та інтерактивний характер;
- наявність проблемного питання для передтекстового етапу роботи із твором;
- завдання наповнені цитатами та сталими виразами із текстів.

Підручник для восьмого класу цього ж автора пропонує для вивчення творчість В. Шекспіра та його твір «Ромео і Джульєтта» [15]. Структура розділу така ж як і в підручнику для сьомого класу, тому і переваги ті ж.

Підручник же для 8 класу авторства Ю. Ковбасенка має іншу структуру та інше наповнення з огляду на вивчення підліткової літератури [25]. По-перше, збільшується кількість творів підліткової літератури: пропонується вивчати не лише В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта», але і твір Б. Космовської «Буба». Структура підручника така: інформація про автора, стаття супроводжується фото, історія написання або цікаві факти про твір, уривки з твору (супроводжуються ілюстраціями), питання для опрацювання тексту. Перевагами підручника вважаємо збільшення кількості творів підліткової літератури та розміщення інформації про твір, його історію.

Підручники для 9 класу для навчання за оновленими програмами поки що відсутні, усі запропоновані Міністерством виходили друком 2017 року. Підручник авторства Є. Волощук [16], як і підручник авторства Н. Мілянської [30], не пропонує жодного твору підліткової літератури. У підручнику ж авторства Р. Кадоб'янської пропонують вивчати «Убити пересмішника» Г. Лі [21]. Робота з твором в підручнику організована таким чином: короткі відомості про автора, розділ «Готуємось до діалогу», де знаходяться відомості про сам роман (цей розділ доцільно використовувати на передтекстовому етапі роботи), невеличкий словничок та інформація про екранізацію роману, а також питання в рубриці «Оцінки та обговорення». Уривки тексту в підручнику не подаються. Паращич у своєму підручнику для 9 класу також пропонує вивчати «Убити пересмішника» Г. Лі. Структура підрозділу, присвяченого вивченню цього твору, не дуже різноманітна: стаття

про авторку, її твір та розділ «Розширюємо світогляд», де знаходяться цитати з роману. Питання стосовно засвоєння тексту знаходяться наприкінці розділу, де перевіряється засвоєння творчості одразу декількох авторів.

Таким чином, підліткова література недостатньо широко представлена у підручниках для вивчення зарубіжної літератури, подекуди і взагалі відсутня, матеріалу для опрацювання тем зовсім мало. У підручниках для 5, 6, 7 класів матеріалів для опрацювання підліткової літератури значно більше, підручники 8 класу відрізняються за кількістю представлених творів зарубіжної літератури, а в підручниках для роботи в 9 класі часто підліткова література і зовсім відсутня.

Висновки до другого розділу

Отже, навчальні програми та підручники із зарубіжної літератури для середньої школи відіграють важливу роль у формуванні літературної культури та читацьких навичок учнів. Вони дозволяють учням ознайомитися із класичними та сучасними творами світової літератури, розширюють їхні знання про різні культури та історії інших народів.

Аналіз підручників та навчальних програм вказує на різноманітність підходів до викладання зарубіжної літератури, що дає вчителям можливість вибрати найбільш відповідний підхід для свого класу. Важливо також враховувати індивідуальні потреби та інтереси учнів під час вивчення зарубіжної літератури, щоб зробити процес навчання більш захоплюючим та ефективним.

Аналіз навчальних програм із зарубіжної літератури засвідчує, що підліткова література стала невід'ємною складовою шкільного курсу зі здобуття знань із зарубіжної літератури. Це стосується як попередньої версії програми, так і нових модельних програм, які були впроваджені для використання у класах за системою Нової української школи. У програмах передбачені твори підліткової літератури. Однак, література для підлітків не має достатнього представництва у підручниках для вивчення зарубіжної

літератури. Іноді вона зовсім відсутня, а обсяг матеріалу для вивчення підліткової літератури дуже обмежений. У підручниках для 5, 6 і 7 класів можна знайти достатньо матеріалу для опрацювання, підручники для 8 класу відрізняються більшою кількістю представлених творів зарубіжної літератури, а в підручниках для 9 класу підліткова література часто відсутня.

Варто зазначити, що необхідно піддавати навчальні програми та підручники регулярній переоцінці та оновленню, оскільки світова література постійно розвивається, і нові твори та автори з'являються на світовій арені.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА СИЛАБУСУ, РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ ТА ЗАНЯТТЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО КУРСУ «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА»

3.1. Силабус навчальної дисципліни «Зарубіжна підліткова література»

Кафедра перекладу та слов'янської філології

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва дисципліни	Зарубіжна підліткова література
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Спеціальність	014.021 Середня освіта
Освітня програма	Англійська мова, зарубіжна література
Форма навчання	денна / заочна
Статус дисципліни	вибіркова
Семестр	I-II
Обсяг дисципліни	кредити – 3,0, загальний обсяг годин – 90 <u>денна</u> : годин аудиторної роботи – 36, з них: лекцій – 18, практичних занять – 18, годин самостійної роботи – 54; <u>заочна</u> : годин аудиторної роботи – 12, з них: лекцій – 4, практичних занять – 8, годин самостійної роботи – 78.
Форма звітності	залік
Викладач	Кіреєва Маргарита Вікторівна
Персональна сторінка викладача	https://kdpu.edu.ua/personal/kirieieva.marharyta.html
Контактна інформація	електронна адреса кафедри: pere_slov@kdpu.edu.ua електронна адреса викладача: kirieieva.marharyta@kdpu.edu.ua

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ЗМІСТУ ДИСЦИПЛІНИ

Курс «Зарубіжна підліткова література» присвячений теоретичним проблемам теорії, історії, методології підліткової літератури, інтерпретації літературно-мистецьких творів. Курс пов'язаний із такими навчальними дисциплінами, як «Вступ до літературознавства», «Історія зарубіжної літератури», «Література Англії».

ЦІЛІ НАВЧАННЯ

У процесі навчання передбачається набуття компетентностей (СК 1, СК 3, СК 5, СК 10, СК 11, СК 13, СК 14) та очікуються програмові результати (ПРН 1, ПРН 2, ПРН 3, ПРН 4, ПРН 8, ПРН 13, ПРН 14, ПРН 15, ПРН 17, ПРН 23), що визначені освітньо-професійною програмою. ІК реалізуються через взаємодію здобувачів з СУЕНК, виконання завдань на платформі, проведення занять у форматі відеоконференцій за допомогою ZOOM та створення презентацій у форматі PowerPoint. Для досягнення компетентностей та програмових результатів передбачені такі завдання: ознайомлення з ключовими поняттями курсу; аналіз основних розділів та сфер підліткової літератури в межах навчальної дисципліни, встановлення зв'язків між розділами, сферами, методологією та зв'язками з іншими навчальними дисциплінами; розвиток навичок аналізу та порівняння художніх творів та літературних явищ в контексті різних видів мистецтва; розгляд дискусійних питань; аналіз літературних текстів з огляду на типи перекладу; розвиток практичних навичок наукової роботи через виконання наукових доповідей та реалізацію дослідницьких проєктів.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

1. Підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.
2. Особливості історичної спадщини підліткової літератури.
3. Французька підліткова література.
4. Німецька підліткова література.
5. Підліткова література Великої Британії.

6. Підліткова література Скандинавії.
7. Підліткова література Італії.
8. Польська підліткова література.
9. Підліткова література Нідерландів.
10. Підліткова література США.

ВИДИ РОБІТ І ЗАВДАНЬ. ІНСТРУМЕНТАРІЙ НАВЧАННЯ

Процес освоєння курсу передбачає, що здобувачі вищої освіти будуть здійснювати такі види завдань: завдання репродуктивного характеру, індивідуальні завдання, самостійну роботу, яка буде включати тести, а також участь у проєктній діяльності. Здобувачі повинні продемонструвати свої знання та навички шляхом участі у дискусіях, презентаціях своїх робіт та проєктів, взяти участь у лекціях, практичних заняттях та виконанні завдань, розміщених у СУЕНК.

ПОЛІТИКА КУРСУ

Здобувачі отримують доступ до робочої програми, силабусу та завдань курсу через СУЕНК. Здобувачі, які навчаються на заочній формі, повністю виконують завдання, передбачені курсом, відвідують консультації та здають завдання в СУЕНК. Кожен здобувач має можливість самостійно визначити індивідуальний шлях в самостійній роботі, що дозволяє поглибити знання з цього курсу.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ

У рамках курсу передбачено складання заліку, що базується на сумі балів, які студенти заробляють за різні аспекти роботи. До цих аспектів входять поточна робота (лекції та практичні заняття – до 40 балів) та самостійна робота, яка включає виконання тестів – до 20 балів, а також проєктну діяльність – до 30 балів. Якщо неформальна освіта здобувачів відповідає змісту основних розділів робочої програми цієї дисципліни або відповідає кількості годин, то її можуть зарахувати як частину курсу. В іншому випадку вона може бути врахована як окрема частина самостійної роботи.

РЕСУРСИ

Основна література:

1. Варданян М. В. Світова література ХХ-ХХІ століття в англomовному науковому дискурсі: навчальний посібник. Кривий Ріг, 2021. 202 с.
2. Варданян М. В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі: монографія. Кривий Ріг: Видавництво «Діонат», 2018. 406 с.
3. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / за заг. ред. Д. Наливайка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009.
4. Марко В. П. Аналіз художнього твору: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2013. 280 с.
5. Качак Т. Б., Круль Л. М. Зарубіжна література для дітей : підручник. Київ: Академвидав, 2014. 416 с.
6. «І в мене був свій рідний край...»: хрестоматія української діаспорної літератури для дітей та юнацтва / упорядкув. М. В. Варданян. Кривий Ріг: Видавництво «Діонат», 2018. 504 с.

Інші інформаційні ресурси:

1. Репозитарій університету.
2. Курс на СУЕНК.
3. <http://www.online-literature.com/>
4. <http://www.gutenberg.org/>
5. <http://www.bibliomania.com/>
6. <http://www.chl.kiev.ua/key/> – «Краща література юним читачам» (електронний ресурс Національної бібліотеки для дітей та юнацтва).
7. <http://urccyl.com.ua> – сайт Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва.
8. <http://chytanka.com.ua/> – Читанка (перегляд та читання книг для підлітків).

3.2. Робоча програма дисципліни «Зарубіжна підліткова література»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра перекладу та слов'янської філології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

_____ Оксана Остроушко

«_____» _____ 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

«ЗАРУБІЖНА ПІДЛІТКОВА ЛІТЕРАТУРА»

Ступінь вищої освіти	Бакалавр
Спеціальність	014 Середня освіта
Освітня програма	Англійська мова, зарубіжна література

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Робоча програма навчальної дисципліни «Зарубіжна підліткова література» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня 014.021 Середня освіта (Англійська мова і література).

Розробник робочої програми:

Кіреєва Маргарита Вікторівна – асистент кафедри перекладу та слов'янської філології

Рецензенти:

1. М. Варданян, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладу та слов'янської філології

2. М. Дудніков, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу та слов'янської філології

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри перекладу та слов'янської філології «___» _____ 2023 р., протокол №___.

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні науково-методичної ради університету «___» _____ 2023 р., протокол №___.

Завідувач кафедри

Микола Дудніков

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна: Зарубіжна підліткова література

Статус: вибіркова

Мова навчання: українська

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг (кредити / години)	Розподіл годин							Форма семестрового контролю
				Аудиторні заняття						Самостійна роботи	
				Разом	Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Індивідуальні заняття		
Денна	1	1-2	3 / 90	36	18	-	18	-	-	54	Залік
Заочна	1	1-2	3 / 90	12	4	-	8	-	-	78	Залік

3. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Зарубіжна підліткова література» – це курс, присвячений теоретичним проблемам теорії, історії, методології підліткової літератури, інтерпретації літературно-мистецьких творів. Курс пов'язаний із такими навчальними дисциплінами, як «Вступ до літературознавства», «Історія зарубіжної літератури», «Література Англії».

Мета: дати поглиблене системне уявлення про проблеми аналізу тексту, навчити студентів інтерпретувати текст на підґрунті його головних одиниць і категорій.

Основні завдання:

- ознайомлення з ключовими поняттями курсу;
- аналіз основних розділів та сфер підліткової літератури в межах навчальної дисципліни, встановлення зв'язків між розділами, сферами, методологією та зв'язками з іншими навчальними дисциплінами;

- розвиток навичок аналізу та порівняння художніх творів та літературних явищ в контексті різних видів мистецтва;
- розгляд дискусійних питань;
- аналіз літературних текстів з огляду на типи перекладу;
- розвиток практичних навичок наукової роботи через виконання наукових доповідей та реалізацію дослідницьких проєктів.

Навчальна дисципліна передбачає набуття студентами таких **спеціальних компетентностей:**

СК 1. Здатність реалізовувати професійні завдання, пов'язані з діяльністю вчителя англійської мови та зарубіжної літератури.

СК 3. Здатність планувати й організовувати освітній процес з англійської мови та зарубіжної літератури, проєктувати власну професійно-методичну діяльність, дотримуючись стандартів освіти та внутрішніх нормативних документів закладу освіти.

СК 5. Здатність реалізовувати виховну мету під час вивчення англійської мови та зарубіжної літератури.

СК 10. Здатність самостійно вдосконалювати процес формування міжкультурної, мовленнєвої та комунікативної компетентності та послуговуватись раціональними прийомами розумової праці.

СК 11. Здатність реалізовувати міждисциплінарні зв'язки.

СК 13. Здатність демонструвати сформовану мовну та мовленнєву компетенції в процесі професійної комунікації.

СК 14. Здатність використовувати сучасні підходи до аналізу тексту і дискурсу, новітні лінгвістичні теорії та їх інтерпретації.

Очікувані програмові результати навчання:

ПРН 1. Реалізувати здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, саморозвитку, самонавчання, саморегулювання, самоорганізації, самоконтролю; навчатися протягом життя, удосконалювати та розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, досягати морального та професійного удосконалення власної особистості.

ПРН 2. Керуватися сучасними принципами ведення творчого діалогу, співробітництва та взаємоповаги, толерантного ставлення до соціальних і культурних відмінностей, історичної спадщини та культурних традицій у своїй діяльності.

ПРН 3. Добирати і використовувати цифрові пристрої, відкриті інформаційні ресурси педагогічного спрямування та інформаційно-комунікаційні технології у навчальній і професійній діяльності, оцінювати їх ефективність для досягнення навчальних цілей відповідно до умов навчання, вікових особливостей, рівня підготовки та потреб учнів базової школи.

ПРН 4. Здатність застосовувати знання фундаментальних наук для засвоєння загальнопрофесійних дисциплін.

ПРН 8. Здатність робити та обґрунтовувати власні висновки, послуговуючись ними під час спілкування з фахівцями в галузі методики навчання англійської мови та зарубіжної літератури.

ПРН 13. Проводити уроки та позакласні заходи з англійської мови та зарубіжної літератури з урахуванням особливостей навчання учнів базової школи.

ПРН 14. Визначати та характеризувати лінгвістичні та літературознавчі явища, поняття і категорії, їхні системно-культурні зв'язки, соціокультурні характеристики, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої літератури.

ПРН 15. Розуміти гносеологічну й естетичну функції літератури, аналізувати й інтерпретувати твори художньої літератури.

ПРН 17. Володіти різними видами аналізу художнього твору (жанрово-стильовий, міфопоетичний, поетикальний тощо), визначати його місце в літературному процесі, традиції й новаторство, зв'язок твору з фольклором, міфологією, релігією, філософією, значення для національної та світової культур.

ПРН 23. Здатність проєктувати та втілювати ефективну стратегію професійно-методичного самонавчання, саморозвитку та самовдосконалення.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.

1. Сутність та специфіка підліткової літератури.
2. Функції підліткової літератури.
3. Історія становлення підліткової літератури.
4. Особливості вивчення текстів підліткової літератури.

Тема 2. Особливості історичної спадщини підліткової літератури.

1. Міфи народів світу.
2. Фольклор народів світу.
3. Роди та жанри.

Рекомендовані твори для вивчення:

- «Замок на скелі» (голландська народна казка)
- «Про селянина та його пана» (французька народна казка)
- «Фарбований шакал» (індійська народна казка)
- «Червоний ліхтарик» (китайська народна казка)
- «Синдбад Мореплавець» (арабська народна казка)

Тема 3. Французька підліткова література.

1. Становлення французької підліткової літератури.
2. Особливості творів для підлітків XVII ст.
3. Твори письменників XVIII ст.
4. Підліткова література XIX ст.
5. Французька література XX ст. для підлітків.
6. Сучасний стан французької підліткової літератури.

Рекомендовані твори для вивчення:

- «П'ятнадцятирічний капітан» (Ж. Верн)
- «35 кіло надії» (А. Гавальда)
- «До того, як любов у світ прийшла...» (П. Ронсар)

«Маленький принц» (А. де Сент-Екзюпері)

«Міщанин-шляхтич» (Мольєр)

Тема 4. Німецька підліткова література.

1. Особливості становлення німецької літератури для підлітків.
2. Твори для підлітків доби Відродження.
3. Підліткова література XVIII-XIX ст.
4. Особливості творів для підлітків XX ст.
5. Сучасна німецька підліткова література.

Рекомендовані твори для вивчення:

«Травнева пісня» (Й. В. Гете)

«Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу»

(П. Маар)

«Джим Гудзик і машиніст Лукас» (М. Енде)

«Чорнильне серце» (К. Функе)

«До радості» (Ф. Шиллер)

Тема 5. Підліткова література Великої Британії.

1. Особливості становлення англійської літератури для підлітків.
2. Розвиток підліткової літератури XVIII-XIX ст.
3. Особливості підліткової літератури «золотого часу» (XX ст.)
4. Англійська підліткова поезія.
5. Сучасна англійська література для підлітків.

Рекомендовані твори для вивчення:

«Чарлі і шоколадна фабрика» (Р. Дал)

«Життя і незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» (Д. Дефо)

«Різдвяна пісня в прозі» (Ч. Дікенс)

Оповідання про Шерлока Холмса (А. К. Дойл)

«Мазепа» (Дж. Байрон)

Тема 6. Підліткова література Скандинавії.

1. Особливості становлення підліткової літератури Скандинавських країн.
2. Особливості підліткових творів ХІХ ст.
3. Підліткова література ХХ ст.
4. Сучасні твори підліткової скандинавської літератури.

Рекомендовані твори для вивчення:

«Пригоди Калле Блюмквіста» (А. Е. Ліндгрєн)

«Маленька книжка про любов» (У. Старк)

«Маркус і Діана», «Золота вежа» (К. Гагеруп)

«Ляльковий дім» (Г. Ібсен)

Тема 7. Підліткова література Італії.

1. Становлення італійської підліткової літератури.
2. Італійська підліткова література ХІХ ст.
3. Особливості підліткової літератури ХХ ст.
4. Розвиток сучасної італійської підліткової літератури.

Рекомендовані твори для вивчення:

Сонети (А. Данте)

Сонети (Ф. Петрарка)

Тема 8. Польська підліткова література.

1. Особливості становлення польської літератури.
2. Польська література для підлітків ХІХ ст.
3. Твори підліткової літератури ХХ ст.
4. Сучасна польська підліткова література.

Рекомендовані твори для вивчення:

«Світязь» (А. Міцкевич)

«Лист із полону» (К. Галчинський)

«Буба», «Буба: мертвий сезон», «Позолочена рибка» (Б. Космовська)

Тема 9. Підліткова література Ірландії.

1. Становлення ірландської підліткової літератури.
2. Ірландська література для підлітків ХІХ ст.
3. Твори для підлітків ірландських письменників ХХ ст.
4. Сучасна ірландська підліткова література.

Рекомендовані твори для вивчення:

«Хлопчик у смугастій піжамі» (Дж. Бойн)

«Хлопчик-Зірка» (О. Уайльд)

«Код вічності» (Й. Колфер)

«Пігмаліон» (Б. Шоу)

Тема 10. Підліткова література США.

1. Особливості становлення підліткової літератури США.
2. Підліткова література США ХVІІІ-ХІХ ст.
3. Американська підліткова література ХХ ст.
4. Сучасна підліткова література США.

Рекомендовані твори для вивчення:

«Полліанна» (Е. Портер)

«Пригоди Тома Соєра» (М. Твен)

«451° за Фаренгейтом» (Р. Д. Бредбері)

«Дари волхвів» (О. Генрі)

«Кораліна» (Н. Р. Гейман)

«Убити пересмішника» (Г. Лі)

«Страшенно голосно і неймовірно близько» (Дж. Фоер)

Серія книг про Гаррі Поттера (Ролінг Дж.)

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						заочна форма навчання					
	загалом	з них					загалом	з них				
		лекції	практ.	лабор.	індив.	самот. роб.		лекції	практ.	лабор.	індив.	самот. роб.
Тема 1. Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.	9			-	-	7	9			-	-	7
		2	2					2	2			
Тема 2. Особливості історичної спадщини підліткової літератури.	9			-	-	7	9			-	-	7
Тема 3. Французька підліткова література.	9	2	2	-	-	5	9	0		-	-	8
Тема 4. Німецька підліткова література.	9	2	2	-	-	5	9	0	2	-	-	8
Тема 5. Підліткова література Великої Британії.	9	2	2	-	-	5	9		0	-	-	8
Тема 6. Підліткова література Скандинавії.	9	2	2	-	-	5	9		0	-	-	8
Тема 7. Підліткова література Італії.	9	2	2	-	-	5	9	0		-	-	8
Тема 8. Польська підліткова література.	9	2	2	-	-	5	9	0	2	-	-	8
Тема 9. Підліткова література Нідерландів.	9	2	2	-	-	5	9	0		-	-	8
Тема 10. Підліткова література США.	9	2	2	-	-	5	9	0	2	-	-	8
Загалом годин	90	18	18	-	-	54	90	4	8	-	-	78

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Денна форма навчання

№ з/п	Тема	Обсяг годин
1.	Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.	2
2.	Особливості історичної спадщини підліткової літератури.	
3.	Французька підліткова література.	2
4.	Німецька підліткова література.	2
5.	Підліткова література Великої Британії.	2
6.	Підліткова література Скандинавії.	2
7.	Підліткова література Італії.	2
8.	Польська підліткова література.	2
9.	Підліткова література Нідерландів.	2
10.	Підліткова література США.	2

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Заочна форма навчання

№ з/п	Тема	Обсяг годин
1.	Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.	2
2.	Особливості історичної спадщини підліткової літератури.	
3.	Підліткова література Великої Британії.	2
4.	Підліткова література Скандинавії.	

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Денна форма навчання

№ з/п	Тема	Обсяг годин
1.	Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.	2
2.	Особливості історичної спадщини підліткової літератури.	
3.	Французька підліткова література.	2
4.	Німецька підліткова література.	2
5.	Підліткова література Великої Британії.	2
6.	Підліткова література Скандинавії.	2
7.	Підліткова література Італії.	2
8.	Польська підліткова література.	2
9.	Підліткова література Нідерландів.	2
10.	Підліткова література США.	2

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Заочна форма навчання

№ з/п	Тема	Обсяг годин
1.	Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.	2
2.	Особливості історичної спадщини підліткової літератури.	
3.	Французька підліткова література.	2
4.	Німецька підліткова література.	
5.	Підліткова література Італії.	2
6.	Польська підліткова література.	
7.	Підліткова література Нідерландів.	2
8.	Підліткова література США.	

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Денна форма навчання

№ з/п	Тема	Обсяг годин
1.	Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.	7
2.	Особливості історичної спадщини підліткової літератури.	7
3.	Французька підліткова література.	5
4.	Німецька підліткова література.	5
5.	Підліткова література Великої Британії.	5
6.	Підліткова література Скандинавії.	5
7.	Підліткова література Італії.	5
8.	Польська підліткова література.	5
9.	Підліткова література Нідерландів.	5
10.	Підліткова література США.	5

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Заочна форма навчання

№ з/п	Тема	Обсяг годин
1.	Зарубіжна підліткова література як частина літератури та як навчальна дисципліна.	7
2.	Особливості історичної спадщини підліткової літератури.	7
3.	Французька підліткова література.	8
4.	Німецька підліткова література.	8
5.	Підліткова література Великої Британії.	8
6.	Підліткова література Скандинавії.	8
7.	Підліткова література Італії.	8
8.	Польська підліткова література.	8
9.	Підліткова література Нідерландів.	8
10.	Підліткова література США.	8

6. МЕТОДИ ТА ФОРМИ НАВЧАННЯ

Форми: лекції, практичні заняття, самостійні роботи.

Методи і технології: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі; проєктного навчання, інтегрованого навчання, індивідуальна та групова робота тощо.

Поєднання традиційних форм аудиторного навчання з елементами електронного навчання, в якому використовуються спеціальні інформаційні технології: комп'ютерна графіка, аудіо та відео, інтерактивні елементи, онлайн консультування.

7. МЕТОДИ ТА ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Види контролю: поточний, підсумковий.

Методи контролю: контроль відвідування, поточне опитування, блочний контроль, консультація, звіт про виконання самостійної роботи здобувачами (тести, проєкт).

Форма підсумкового контролю: залік.

8. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У рамках курсу передбачено складання заліку, що базується на сумі балів, які здобувачі зароблять за різні аспекти роботи. До цих аспектів входять поточна робота (лекції та практичні заняття – до 40 балів) та самостійна робота, яка включає виконання тестів – до 20 балів, а також проєктну діяльність – до 30 балів.

Відповідно до пункту 6.15 Положення про порядок переведення, відрахування, поновлення та переривання навчання студентів у КДПУ, що опубліковано на офіційному вебсайті університету за посиланням: https://drive.google.com/file/d/1Bz9EwgIeKyKRBW2wBrqP2Sd_MoyG285g/view, передбачається можливість врахування результатів навчання, отриманих в процесі неформальної освіти. При цьому, неформальна освіта студентів може бути врахована у разі відповідності її компонентів основним складовим робочої програми цієї навчальної дисципліни, а також при збігу кількості годин. Ця неформальна освіта може бути також врахована як самостійна

робота.

Відзначено, що результати навчання, здобуті в рамках неформальної освіти, можуть бути враховані для здобувача, за умови наявності підтверджуючого документа (наприклад, сертифіката, свідоцтва, довідки) та якщо зміст навчання, отримані компетенції, сформовані вміння та навички відповідають вимогам, зазначеним у робочій програмі дисципліни.

Розподіл балів

Поточна робота										Самостійна робота		Проект	Сума
										Тест 1	Тест 2		
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10			100	
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	20	30		

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ, ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Технічні засоби, такі як проєкційна апаратура, комп'ютерні системи та мережі, використовуються разом з інфраструктурою для дистанційного навчання, де застосовується програмне забезпечення для комунікацій, таке як ZOOM. Для організації електронного навчання використовується платформа управління навчальними курсами MOODLE, а також доступні бібліотечні ресурси та веб-сайти. Навчально-методичний комплекс для дисципліни «Зарубіжна підліткова література» доступний у вільному доступі на платформі MOODLE.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Варданян М. В. Світова література ХХ-ХХІ століття в англomовному науковому дискурсі: навчальний посібник. Кривий Ріг, 2021. 202 с.
2. Варданян М. В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі: монографія. Кривий Ріг: Видавництво «Діонат», 2018. 406 с.
3. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / за заг. ред. Д. Наливайка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009.
4. Марко В. П. Аналіз художнього твору: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2013. 280 с.
5. Качак Т. Б., Круль Л. М. Зарубіжна література для дітей : підручник. Київ: Академвидав, 2014. 416 с.
6. «І в мене був свій рідний край...»: хрестоматія української діаспорної літератури для дітей та юнацтва / упорядкув. М. В. Варданян. Кривий Ріг: Видавництво «Діонат», 2018. 504 с.

Інші інформаційні ресурси:

1. Репозитарій університету.
2. Курс на СУЕНК.
3. <http://www.online-literature.com/>
4. <http://www.gutenberg.org/>
5. <http://www.bibliomania.com/>
6. <http://www.chl.kiev.ua/key/> – «Краща література юним читачам» (електронний ресурс Національної бібліотеки для дітей та юнацтва).
7. <http://urssyl.com.ua> – сайт Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва.
8. <http://chytanka.com.ua/> – Читанка (перегляд та читання книг для підлітків).

3.3. Заняття з дисципліни «Зарубіжна підліткова література»

Лекція № 1

Тема: Польська підліткова література. Барбара Космовська в сучасному літературному процесі.

Мета: ознайомлення аудиторії з основними аспектами польської підліткової літератури та роллю Барбари Космовської в сучасному літературному процесі; представити життєвий та літературний шлях Барбари Космовської, зокрема, її внесок у польську підліткову літературу, розкриття внеску авторки в розвиток підліткової літератури, висвітлити важливі твори та їхні впливи на читачів та сучасну літературу; обговорити основні теми та мотиви, які характеризують творчість Барбари Космовської; закріпити знання аудиторії через обговорення інтерв'ю.

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський).

Спеціальність: 014.021 Середня освіта (Англійська мова, зарубіжна література).

Курс: 1.

Форма навчання: денна / заочна.

План

1. Біографічні дані та загальна характеристика творчого шляху.
2. Основні теми творчості Барбари Космовської.
3. Аналіз інтерв'ю письменниці.

Список літератури до лекції

1. Барбара Космовська: хто вона така і чим відома. URL: <https://www.0332.ua/list/353403>
2. Барбара Космовська. URL: <https://dovidka.biz.ua/barbara-kosmovska-biografiya>

3. Біографія Барбари Космовської. URL:
<https://lib.com.ua/uk/author/barbara-kosmovska/biography/>
4. Варданян М. В. Світова література XX-XXI століття в англomовному науковому дискурсі: навчальний посібник. Кривий Ріг, 2021. 202 с.
5. Грицак Н. У пошуках власного «Я» (на матеріалі роману «Буба» Барбари Космовської). Матеріали II Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія / за заг. ред. О. О. Маленко. Харків – Шумен : ХНПУ; ХІФТ, 2022. С. 235-240.
6. Дибовська О. В. Вплив дитячої літератури на формування гендерної ідентичності підлітка (на матеріалі творів Б. Космовської «Буба» та Й. Ягелло «Кава з кардамоном»). Наукові праці. Філологія. Літературознавство. Том 239 № 227 (2014). С. 76-80.
7. Качак Т. Б., Круль Л. М. Зарубіжна література для дітей : підручник. Київ: Академвидав, 2014. 416 с.
8. Марко В. П. Аналіз художнього твору: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2013. 280 с.
9. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / за заг. ред. Д. Наливайка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009.
10. Шулик П. Польська література в контексті компетентнісного підходу до навчання зарубіжної літератури. Культурно-історичні виміри сучасної полоністики: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції, м. Кам'янець-Подільський, 10 грудня 2020 р. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Видавництво «Рута», 2020. С. 118-122.

Список джерел фактологічного матеріалу

1. Барбара Космовська: Люблю Львів, люблю львівських читачів... URL:
<http://bukvoid.com.ua/digest/2012/05/17/094116.html>

Навчальне обладнання, ТЗН, презентація тощо: робоча програма навчальної дисципліни, силабус, навчально-методичні матеріали для проведення лекцій, презентація.

Постановка проблемного питання.

Що або хто таке, на вашу думку, Буба? Чи чули ви таке слово? Звідки воно?

Підліткова література – це широкий та теплий світ для кожного: для дорослих – це можливість знов стати диною, а для дітей – краще зрозуміти себе, опинившись на уявному місці героя, знайти відповіді на питання, які тебе хвилюють, усамітнитись та краще зрозуміти, що відбувається навколо тебе та з тобою. Звісно, підліткова література віддзеркалює як проблеми глобального суспільства, так і проблеми та особливості становлення підлітків окремої нації. Сьогодні ми з вами ближче познайомимося з підлітковою літературою чудової країни, нашого сусіда та вірного друга – Польщі.

Спілкування зі студентами. На дошці пишемо БУБА та записуємо їх думки стосовно цього. Я не дарма запитала у вас стосовно Буби, бо хто або що це ви дізнаєтесь упродовж лекції, але давайте поміркуємо з вами разом. Я вам вже сказала, що це пов'язано із літературою, із Польщею, тож які ваші здогадки? Добре, ваші здогадки я записала, до них ми повернемося, а тепер давайте поговоримо про яскраву представницю польської літератури, про геніальну письменницю, про талановиту викладачку і науковицю – *про БАРБАРУ КОСМОВСЬКУ* (на екран виводимо її фото – Рис. 1).

Подивіться, будь ласка, на фото та скажіть мені, як ви думаєте, якою вона є? Чи амбіційна? Чим цікавиться? Про що пише? (*Слухаємо студентів*).

Добре, ви висловили свої думки, а тепер послухайте, що відомо мені про цю геніальну людину та потім порівняємо, наскільки ви були праві.

Барбара Космовська є польською авторкою, літературною дослідницею і віршованою майстринею, яка віддана принципам позитивізму. Вона славиться своєю літературою для дітей та підлітків та вважає, що наукове пізнання світу, а не філософське, є ключем до формування позитивного

досвіду. Її твори важливо висвітлюють актуальні питання, які стосуються підлітків і суспільства в цілому.

Рис. 1. Фото Барбари Космовської

Письменниця народилася 24 січня 1958 року у місті Битова Поморського Воєводства в Польщі. Інформація про її ранні роки та дитинство, на жаль, залишається невідомою. Вона розпочала писати вірші ще у шкільні роки, коли була ученицею ліцею, її перші твори були опубліковані в журналі «Навпростець», який вже не існує на сучасний момент. Можливо, це вплинуло на її вибір майбутньої професії, і вона обрала польську мову і літературу, вступивши на філологічний факультет Гданського Університету.

У період свого студентства вона брала участь у різних поетичних конкурсах та неодноразово перемагала в престижних міжнародних літературних конкурсах.

Протягом певного часу Барбара Космовська працювала в школі, де викладала польську мову і літературу в одній з середніх шкіл у своєму рідному місті Битова. Пізніше вона вступила до аспірантури і в 1999 році успішно захистила дисертацію на тему творчості З.Урбановської під назвою «Між дитинством і дорослим життям: романи Зофії Урбановської». Її дисертаційна

робота була відзначена спеціальним дипломом за визначні дослідження в галузі польської літератури.

У 2000 році вийшов перший роман «Голодна кішка», за яким слідували інші твори: у 2001 році був опублікований роман «Приватна територія»; після нього у 2002 році побачили світ романи «Провінція», «Гобелен» та «Буба»; у 2003 році було випущено роман «Вгору по річці», а в 2004 році – «Блакитний автобус»; у 2005 році побачала світ книга «Думчики». Письменниця також є автором романів «Пушка» і «Буба – картковий сезон».

У 2007 році Барбара Космовська випустила повість «Позолочена рибка», яка стала Книгою Року в Польщі. Крім того, вона отримала першу премію на Літературному конкурсі імені Астрід Ліндгрєн. Варто зазначити, що це лише декілька з її літературних нагород і визнань:

- 2001 рік – перемога в конкурсі «Щоденник польської Бріджит Джонс»;
- 2002 рік – перше місце в конкурсі «Повір у силу фантазії»;
- 2007 рік – отримала літературну премію «Книга Року ВВС». Книжка «Позолочено рибка» увійшла до шкільної програми із зарубіжної літератури за 9-ий клас.

Пізніше були написані такі твори:

2008 – *Niermańce* (Германьці);

2008 – *Puszka* (Бляшанка);

2011 – *Samotni.pl* (Самотні);

2011 – «Українка» (твір для дорослих читачів).

На сьогодні Барбара Космовська викладає лекції на кафедрі історії літератури Поморської Академії у місті Слупськ, де також обіймає посаду доцента. Крім цього, вона активно досліджує питання позитивізму в контексті дитячої та молодіжної літератури, публікує свої роботи в журналі «Гулівер» і займає посаду депутата в Бітовській Міськраді.

Як бачимо, авторка не вносить кардинальних змін у своїй професійній діяльності, лишаючись вірною своєму внутрішньому покликанню, яке полягає в літературі, історії і позитивізмі.

Авторка продовжує розвивати свій творчий шлях у цих напрямках, оскільки в кожному з них прослідковується позитивне спрямування, яке передбачає виховання позитивного світогляду у дітей та молоді. Хоча у Барбари є твори для дорослої аудиторії, вона надає перевагу романам для молоді. Відомо, що перехідний період в житті підлітків не є легким, але правильна та позитивна інформація може вплинути на їхній успіх на більш, ніж 50%. Твори Барбари Космовської можуть бути тим тлом, що допомагає сучасній молоді дивитися на світ з позитивного кута з орієнтацією на «максимум позитиву, мінімум негативу».

У одному зі своїх інтерв'ю, коли журналісти запитали Барбару, як вона здатна так інтенсивно працювати, адже за 13 років вона випустила 11 книг, її відповідь була такою:

«Я почала писати книжки значно раніше, ніж їх стали видавати. Я працюювита і дисциплінована, кажу про це так сміливо, бо це одна з моїх небагатьох переваг. Люблю писати, але це не дуже великі повісті, як на письменника. Коли я мала дуже багато різних обов'язків, писалося мені значно легше, ніж тепер, коли я відмовилася від частини з них. І з цього напрошується висновок: що менше маємо часу, то інтенсивніше працюємо».

2. Основні теми творчості Барбари Космовської

У серці поетеси закріпилось особливе місце для України. Її повість «Українка» (2011) розповідає історії різних жінок, що проживають у місті Львові, і в центрі цього оповідання знаходиться Іванка, яка вирушила за кордон, у Польщу, у пошуках кращого життя. Сама авторка розповідає про цю книгу так:

«Українка» – повість для дорослого читача, швидше для читачок, там подано кілька жіночих історій – жінок, які живуть у Львові, в Дрогобичі. Їх поєднує в одну історія головної героїні, Іванки, яка виїжджає до Польщі на роботу, але там їй не дуже щастить. Іванка стає жертвою непорозумінь, браку комунікації. Її не до кінця розуміють в Польщі, і вона мусить давати собі з цим раду. Це повість про тих, хто дуже посвячується і відважно їде на

пошуки свого щастя, але в чужій країні не завжди може його знайти.

- Якими є Ваші враження від Львова, львівських читачів?

- Люблю Львів, люблю львівських читачів, дуже зворушуюся, коли отримую від них відгуки про свою нову повість, про те, що знають і люблять Бубу.

Деякі твори письменниці були перекладені українською мовою. Зокрема, це романи «Буба», «Буба – мертвий сезон» і повість «Позолочена рибка», переклад яких виконала Божена Антоняк. Видавництво «Урбіно», що базується у Львові, видали ці переклади, і тепер ці твори доступні для всіх україномовних прихильників літератури Барбари Космовської.

Рис. 2. Зображення книг Барбари Космовської

Видавничий дім «Школа» пропонує для читання п'ять книг Барбари (фото книг виведено на екран – Рис. 2):

- «Буба»,
- «Буба: мертвий сезон», продовження історії про дівчину Бубу,
- «Самотні.ком»,
- «Позолочена рибка»,
- «Великий вибух» (співавтор – Гжегож Касдепке).

Зверніть уваги на книги? Як Ви думаєте про що вони?

Твори авторки ставлять перед собою завдання висвітлювати проблеми, які виникають у підлітків і в суспільстві загалом. Усі ці твори, окрім книги «Великий вибух», входять до серії «Сучасна європейська підліткова література». У своєму інтерв'ю письменниця пояснює свій вибір тематики для своїх творів таким чином:

«То було моє покликання, і досі я так само трактую писання для молоді. Для такого читача значно важче писати, ніж для дорослого, адже потрібно розуміти його проблеми, знати його мову, розуміти спосіб мислення. Я схиляюся перед молоддю і вважаю, що ми маємо чудову молодь. Ми, дорослі, часто того не бачимо і не розуміємо. Пишу для молоді, бо вважаю, що як доросла маю розповідати молодим про важливі речі, але не роблю цього ані як батьки, ані як учитель, а як друг».

Спільне між підлітками й автором

Твори Барбари Космовської призначені для підлітків і зосереджені на їхніх життєвих питаннях. Письменниця стверджує, що досвід, який вона пережила у дитинстві, а також спогади про проблеми юності, є спільним «простором» для неї і її юних читачів.

Вона висвітлює такі складні теми, як розлучення батьків, анорексія, проблеми з алкоголем, втрата близької людини, соціальна нерівність, бідність, інтернет-залежність і наркоманія. При цьому письменниця підходить до цих тем з розумінням і гумором, що робить її героїв більш доступними для юних читачів.

Подолавши життєві труднощі та невпевненість у собі, герої отримують оптимістичний фінал у своїх історіях. Барбара Космовська вдається до складних для обговорення тем зі сторони повсякденності, а її персонажі стають близькими до реальних людей як за зовнішнім виглядом, так і за характером.

Барбара Космовська веде нас у світ стосунків і кризи в родині, розглядаючи їх очима дитини і підлітка. Вона описує перше кохання та розчарування, комплекси, дружбу, а також важкі моменти, такі як хвороба близької людини і втрата. Герої її оповідань стають живими та реальними, і часто їхні пригоди пронизані гумором. Читачі не хочуть прощатися з ними, коли закривають книгу.

Такі твори є важливими та популярними серед сучасної молоді. Це має велике значення, оскільки молодь будує майбутнє, і якщо навіть один підліток із п'яти, після того, як познайомиться з творами цієї письменниці, змінить свій світогляд і ставлення до світу на більш позитивне, то завтрашній день може бути яскравішим для всіх нас.

3. Аналіз інтерв'ю письменниці

Читаючи та аналізуючи твори, ми з вами постійно намагаємося їх тлумачити, розуміти, ми постійно намагаємось зчитати, що ж автор хотів нам сказати і як би доречно було, якби була можливість поспілкуватися із автором живу, щоб задати питання і отримати на них відповідь!

Ось у випадку із творчістю Барбари Космовської ми маємо таку чудову нагоду. У мене є текст інтерв'ю із письменницею. Зараз ви отримаєте таке завдання: після прослуховування інтерв'ю ви повинні відповісти на такі запитання (*питання на екрані або на дошці*):

1. Як доньки письменниці та її професія вплинули на її творчість?
2. Які теми письменниця хотіла б висвітлити у своїх творах?
3. «Діти-дорослі» та «дорослі діти» як поясните з точки зору письменниці?

4. Які основні характеристики підліткової літератури з точки зору письменниці?

5. У чому цінність підліткової літератури?

Для аналізу інтерв'ю письменниці використаємо джерело фактологічного матеріалу:

- Чи доньки були Вашими першими читачами, чи важливо для Вас отримати їхнє схвалення?

- Одна з моїх доньок, звісно ж, завжди була першою читачкою – старша. Молодша не пропадала за такою літературою, однак обидві дуже допомагали мені у моїй праці. Думка доньок для мене дуже важлива, врешті, вони – більше молодь, ніж я.

- Ви досліджуєте молодіжну літературу. Які теми у польській літературі для підлітків ще не висвітлював ніхто?

- У польській літературі для молоді вже практично нема табуованих тем, хоча серед «важких» тем, що рідше зустрічаються у літературних творах, я б зарахувала ранню вагітність, сексуальну орієнтацію. Але з кожним днем з'являється дедалі більше книжок на ці теми.

- Чи вчителювання і викладання допомогло вам краще розуміти молодь?

- Вчителювання допомогло мені краще розуміти молодь, але те, що я досліджувала красне письменство, не допомогло мені краще писати книжки, радше навпаки.

- У Вашій книжці про Бубу дорослі часто поводяться геть інфантильно, тоді як сама дівчинка-підліток – виважено й по-дорослому. Яка, на Вашу думку, причина такого обміну ролями між дітьми й дорослими?

- Відповідь на це запитання зовсім коротка: у домі, де дорослі переймаються тільки собою і поводяться, як діти, мусить бути хтось один нормальний, виважений, розсудливий. Саме такою є Буба. Часто буває, що батьки роблять кар'єру, захоплені власними справами, і віддаляються від дітей. Тоді діти в різний спосіб намагаються їх до себе наблизити, я власне й хотіла розповісти про таку родину.

- Чому батькам щораз важче залишатися авторитетом для дітей? Якими вони мали би бути для цього?

- Батьки насамперед мають присвячувати своїм дітям більше часу. То правда, що живемо у нелегкий час, мусимо працювати і заробляти, однак не варто забувати про дітей. Нема авторитету, бо ми, дорослі, самі його не створюємо, займаємося собою, хочемо бути молодшими, а час біжить, і ми втрачаємо наше справжнє багатство – діти виростають, вириваються з-під нашої опіки і часом не завжди гарно згадуватимуть рідний дім.

- Прототипи Ваших героїв є у Вашому оточенні? Чи не ображаються вони, впізнавши себе у книжках?

- Так склалося, що я ніколи не обираю героїв своїх творів з-поміж знайомих дітей і підлітків, аби нікого не вразити, нікому не зашкодити, не скривдити. Мої герої є витвором моєї уяви, хоч і мають у собі риси реальних людей.

- Більше власних рис Ви вкладаєте в дорослих героїв чи у підлітків?

- Звичайно, насамперед мої зрілі героїні мають частину «репертуару» моїх вад, а молоді відображають риси своїх життєвих прототипів: часом мають риси моїх доньок, часом – когось із моїх студентів чи студенток. Іноді – когось, кого я запам'ятала з дитинства.

- У романі «Позолочена рибка» Ви зачіпаєте тему смерті, її сприйняття дітьми, підлітками. Ви ознайомилися з думками психологів про те, як варто на цю тему оповідати дітям, чи відчули це інтуїтивно?

- У написанні книжки мені дуже допомогло те, що ще до того я читала багато психологічних статей про жаль при втраті. Однак я не радилася з жодним психологом, бо намагалася писати серцем. А якби було по-іншому, то я б написала не повість, а підручник. Я також переживала втрату близьких, і звідси виникла потреба поділитися цим болісним досвідом.

- Чи матиме «Позолочена рибка» продовження, адже там окреслено дуже багато різних сюжетних ліній, і хочеться дізнатися, що сталося з героями далі?

- Так, кінцівка цього роману відкрита. Я планувала, що буде наступна частина, але наразі взялася за стільки проектів, що мені бракує часу. Сумую за третьою Бубою, бо як пишу її, маю прекрасний настрій, тішуся і чуюся на сто років молодшою. Але все залежить і від мого часу, і від видавничих планів – не тільки від мене.

- Чи важливо торкатися у підлітковій літературі теми віри? У Вас є такі книжки?

- Я не пишу на теми віри, бо не хочу писати про якусь конкретну віру. У світі є стільки релігій, що ці питання швидше роз'єднують, аніж єднують. Напевне, тому мені залежить, щоб мої герої не говорили про релігію, бо якщо будуть католиками – можуть вразити почуття протестантів, а будучи протестантами, можуть чимсь вразити Свідків Єгови. Шаную усі релігії, тому намагаюся не акцентувати уваги на якійсь конкретній. Натомість загальнолюдські цінності є близькі моїм героям, зокрема християнські.

- Хто для Вас є взірцем дитячого письменника?

- О, тих взірців більше, ніж назв книжок. Але якщо окреслити хоча б тих найважливіших – напевне, насамперед Марк Твен, який має велетенське почуття гумору. З польських письменників виховувалась на Макушинськiм, якого так само сильно любила. Важливі також теми, яких вони торкаються. Також люблю «Оскара і Рожеву пані» Шмітта – бо це вдала спроба в такий гарний спосіб говорити на важку тему. Багато є майстрів слова, якими не тільки захоплююся, але від яких постійно вчуся.

- Чим для вас є літературні відзнаки?

- Літературні нагороди є найкращою пігулкою для моєї непевності й комплексів. Як людина, що живе далеко від медій, у провінції, не робить кар'єри, отримую час від часу запевнення, що маю право писати надалі.

- Ви дуже зворушливо описали юного музиканта у «Позолоченій рибиці». Яку роль у Вашому житті відіграє музика?

- Музика для мене дуже важлива. Щоправда, в дитинстві, коли я була малим дівчатком, тато благав мене, щоб краще я писала, а не співала. Я з родини музикантів, мені близька серйозна музика, але також дуже люблю старий добрий рок, на якому я виховувалася в молодості. Серед улюбленців – «Пінк Флойд», якого слухаю до сьогодні, люблю також чимало американських і англійських груп.

- Чи якусь із Ваших книжок було/буде екранізовано? Вам хотілось би цього?

- Двічі з'являлася така ідея, писався сценарій, але до остаточної екранізації не дійшло. Наша відома польська акторка й кінорежисер Кристина Янда сама написала сценарій, але не отримала грошей. Я навіть хотіла зіграти

у фільмі головну роль, це був би для мене цікавий досвід. Щоправда, я ніколи не шкодувала, що фільм так і не зняли, але я щаслива, що мої книжки знаходять свого читача.

- Над чим працюєте зараз?

- Зараз правлю повість для дорослих «Українка», але поступово починаю мріяти про молодіжну повість про ранню, небажану вагітність. Дівчинка, яку ця вагітність спіткала завчасу, не готова до цього, це для неї важкий екзамен на дорослість. Намагаюся поволі вжитися в образ особи, яка переживає таку драму, що могла б і не бути драмою, але в її випадку є.

Отже, сьогодні ми з вами дізнались про роль польської підліткової літератури в сучасному літературному процесі важлива та актуальна. Ця галузь літератури відіграє важливу роль у формуванні читацької аудиторії, особливо серед молоді, та сприяє розвитку мови та культури.

Барбара Космовська є однією з ключових фігур в сучасній польській підлітковій літературі. Її твори відрізняються глибокою психологічною проникнутістю та актуальними темами, що привертають увагу молодого читача.

Основними темами творчості Барбари Космовської є питання ідентичності, пошуку власного місця в суспільстві, справедливості та моральних цінностей. Ці теми актуальні для сучасного підлітка, і вони допомагають молодим читачам розуміти і аналізувати світ навколо себе.

Творчість Барбари Космовської сприяє розвитку читацької культури серед підлітків та робить важливий внесок у літературну спадщину Польщі. Її книги часто стають бестселерами та завойовують численні літературні нагороди.

Польська підліткова література в сучасному літературному процесі залишається живою та еволюційною галуззю, завдяки талановитим авторам, як Барбара Космовська. Вона сприяє залученню нового покоління читачів до книжкової культури та має значущий вплив на формування молодіжного світогляду.

Висновки до третього розділу

Отже, розробка силабусу, робочої програми та заняття презентативного характеру навчальної дисципліни є важливим етапом підготовки та проведення університетського курсу «Зарубіжна підліткова література». Цей процес вимагає уважної розробки змісту курсу, визначення цілей та завдань, вибору методів, форм навчання, контролю, критеріїв оцінювання, а також змістового наповнення курсу.

Силабус відображає структуру та послідовність матеріалу курсу, а також враховує специфіку предмету «Зарубіжна підліткова література», включаючи аналіз літературних творів із різних країн та історичних періодів.

Робоча програма містить інформацію про теми лекцій, практичних занять, рекомендовані літературні тексти для аналізу, критерії оцінювання тощо.

Заняття курсу «Зарубіжна підліткова література» мають бути цікавими та пізнавальними для здобувачів вищої освіти, сприяти їхньому всебічному розвитку, формуванню компетентностей, літературної, зокрема.

Вважаємо, що слід враховувати сучасні тенденції в літературознавстві та світовій літературі під час розробки курсу, а також вносити корективи у програму залежно від потреб та інтересів студентів.

Узагальнюючи, розробка силабусу, робочої програми та заняття університетського курсу «Зарубіжна підліткова література» вимагає детального планування та врахування особливостей предмету, а також створення сприятливих умов для навчання та розвитку здобувачів вищої освіти.

ВИСНОВКИ

Нами було опрацьована література щодо питань підліткової літератури в загальній системі літератури, її особливості, а також реалізацію літератури для підлітків у навчальних програмах та підручниках для середньої школи та зроблені такі висновки:

1. Підліткова література, спрямована на певну вікову аудиторію, виступає як важлива складова загальної літературної культури та має свою специфіку. Вона відтворює реальність з погляду молоді та вирішує актуальні для неї питання, такі як взаєностосунки, самоідентифікація, моральні питання, соціальна інтеграція, порушує екологічні проблеми. Питаннями підліткової літератури займалися такі науковці, як У. Баран, Д. Бартон, М. Варданян, А. Карре, М. Карт, Т. Качан, В. Кизилова, О. Слижук, К. Стецюк та інші. Науковці по-різному тлумачать поняття «підліткова література», а також висвітлюють такі питання, як: особливості системи жанрів, проблематики, а також характеристики сучасного читача-підлітка.

2. Підліткова література має важливе місце в шкільних навчальних програмах, оскільки вона сприяє розвитку читацьких навичок, літературної компетентності та інших компетентностей учнів. Включення підліткової літератури до шкільних програм допомагає створити сприятливий фундамент для подальшого вивчення зарубіжної літератури на університетському рівні. Аналіз підручників та навчальних програм вказує на різноманітність творів зарубіжної літератури, що надає вчителям можливість вибрати найбільш підходящий метод для свого класу. Однак важливо враховувати індивідуальні потреби та інтереси учнів під час вивчення зарубіжної літератури, щоб зробити процес навчання більш цікавим та ефективним. Підліткова література включена як у попередній версії програми, так і в нових модельних програмах для Нової української школи. Але необхідно враховувати, що література для підлітків недостатньо представлена у підручниках для вивчення зарубіжної літератури. Іноді ця тема зовсім відсутня, а обсяг матеріалу для вивчення

підліткової літератури обмежений. Враховуючи постійний розвиток світової літератури та появу нових творів і авторів, необхідно регулярно оновлювати навчальні програми та підручники. Це дозволить учителям та учням бути ознайомленими з останніми літературними тенденціями та робити вивчення зарубіжної літератури більш актуальним і захоплюючим.

3. Університетський курс «Зарубіжна підліткова література» може успішно використовувати базові знання та навички, які здобувачі вищої освіти набули у школі під час опрацювання підліткової літератури. Основи вивчення підліткової літератури у школі допомагає здобувачам вищої освіти легше сприймати та розуміти теми і твори зарубіжної літератури на університетському рівні. Завдяки включенню підліткової літератури до шкільних програм і університетських курсів, здобувачі можуть поглибити свої знання в літературознавстві.

Розроблені силабус та робоча програма навчальної дисципліни «Зарубіжна підліткова література» має на меті продовження вивчення шкільного курсу зарубіжної літератури, містить інформацію про теми лекцій, рекомендовані літературні тексти для аналізу, методичні рекомендації для студентів та критерії оцінювання, а також методи та форми оцінювання. Заняття презентативного характеру продемонструвало творчість польської письменниці Б. Космовської.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Burton D. The Novel for the Adolescent. The English Journal. Vol. 40, No. 7 (Sep., 1951), pp. 363-369. URL: <https://doi.org/10.2307/807711>.
2. Bushman J. Young Adult Literature in the Classroom- Or Is It? / John Bushman. English Journal: The Choices We Offer: Canon Formation; March, 1997. P. 40-45.
3. Cart M. Young Adult Literature: From Romance to Realism / M. Cart. Chicago: American Library Association, 2010. 242 p.
4. Cocinos C. What is Ecocriticism? Defining Ecocritical Theory and Practice Sixteen Position Papers from the 1994 Western Literature Association Meeting Salt Lake City, Utah-6 October 1994. https://www.asle.org/wpcontent/uploads/ASLE_Primer_DefiningEcocrit.pdf
5. Gladwin D. Ecocriticism. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780190221911/obo9780190221911-0014.xml>.
6. Glotfelty Ch., Fromm H. Introduction. The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology. Athens and London: University of Georgia Press, 1996. Pp. XV–XXXVII. URL: <https://www.amazon.de/Ecocriticism-ReaderLandmarks-Literary-Ecology/dp/0820317810/>
7. Karre A. The YA Perspective. Spec. issue of Writers Digest. N. Y.: Writers Digest, 2011. P. 38-41
8. Niday D. English 394: Young Adult Literature. Ames: Iowa State University, 2011. URL: <http://www.public.iastate.edu/~dniday/394syllabuss99.html>
9. Slovic S. The Environment Knows No Borders: Environmental Literature, Public Awareness, and Opportunities for International Collaboration. URL: <http://www.nafsa.org/ /File/ /ac08sessions/GS419.pdf>
10. Баран У. Дитяча та підліткова література: процеси ідеологічної та естетичної канонізації-деканонізації. Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва «Література. Діти. Час». Вип. VI:

- Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Українська література для і про дітей: історичні здобутки й тенденції розвитку» (11 жовтня 2016 року). Старобільськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2016. С. 8-16.
11. Варданян М. В. «Дитяча література» : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта») [2-ге видання, виправлене і доповнене]. Кривий Ріг, 2018. 128 с.
 12. Варданян М. В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі: монографія. Кривий Ріг: Видавництво «Діонат» (ФО-П Чернявський Д.О.), 2018. 406 с.
 13. Вовк О. В. Основні завдання української дитячої літератури (роздуми над проблемою). Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. 2009. Вип. XX. С. 249.
 14. Волощук Є.В. Зарубіжна література: підручн. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. 2-ге вид., переробл. Київ: Генеза, 2020. 240 с.
 15. Волощук Є.В. Зарубіжна література: підручн. для 8-го кл. закл. заг. серед. освіти. 2-ге вид., переробл. Київ: Генеза, 2021. 256 с.
 16. Волощук Є.В. Зарубіжна література: підручн. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2017. 304 с.
 17. Гнідець У. С. Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва в світлі наукової критики. Література. Діти. Час. 2011. Вип. 2. URL: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/46>.
 18. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-rovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
 19. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

20. Зарубіжна література. 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-6-9.pdf>
21. Кадоб'янська Н.М. Зарубіжна література: підручн. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків: ТОВ «СИНІЦЯ», 2017. 272 с.
22. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
23. Кизилова В. Динаміка української літературної прозової казки: монографія. Київ: Талком, 2020. 211 с.
24. Кизилова В. Дитяча література: стан, проблеми, перспективи. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст., 2009. Вип. XX. С. 237-241.
25. Ковбасенко Ю. І. Зарубіжна література: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД. 2021. 334 с.
26. Колонькова О.О. Формування екологічної компетентності старшокласників засобами дистанційної освіти. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. 10. Т. 1. С. 379-387.
27. Куманська О. Екологічні аспекти сучасної літератури для дітей (на матеріалі прози З. Мензатюк, О. Ільченка, І. Андрусика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / О. Куманська. Тернопіль, 2021. 23 с.
28. Левчук Т., Соколова В. Екологічні компетентності в курсі «Історія зарубіжної літератури»: методологічні пропозиції. Волинь філологічна: текст і контекст. 2020. №. 30. С. 97-116.
29. Мельник Т. Англійська підліткова література XX-XXI ст.: генеза, тематика й проблематика. Мова і культура: Науковий журнал. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. Вип. 22. Т. VI (201). С. 84-89.

30. Мілянєвська Н.Р. Зарубіжна література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Астон, 2017. 304 с.
31. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.)
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Zar.lit.5-9-kl/Zar.lit.5-6-kl.Nikolenko.ta.in.14.07.pdf>
32. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Туряниця В.Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.)
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Zar.lit.5-9-kl/Zar.lit.5-9-kl.Nikolenko.ta.in.14.07.pdf>
33. Модельна навчальна програма. «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Є. В. Волощук)
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Zar.lit.5-9-kl/Zar.lit.5-6-kl.Voloshchuk.14.07.pdf>
34. Ніколенко О., Мацевко-Бекерська Л., Рудніцька Н. Зарубіжна література: підручн. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Академія. 2022. 271 с.
35. Ніколенко О., Мацевко-Бекерська Л., Рудніцька Н. Зарубіжна література: підручн. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Академія. 2023. 259 с.
36. Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Zar.lit.5-9-kl/Zar.lit.5-9-kl.Nikolenko.ta.in.14.07.pdf>

[my/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Zar.lit.5-9-kl/Zar.lit.5-9-kl.Nikolenko.ta.in.14.07.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf)

37. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>
38. Освітні програми / Міністерство освіти й науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>
39. Слижук О. Особливості читацьких інтересів сучасних підлітків. Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Львів, 2016. Вип. 6. С. 139-143.
40. Стецюк К. Художня література для підлітків на українському видавничому ринку: пропозиція і вимоги сучасності. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. 2014. Вип. 6. С. 180-195.
41. Титаренко Л.М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 22 с.
42. Шмалей С. В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу: дис. доктора пед. наук: 13.00.01. Київ, 2005. 479 с.